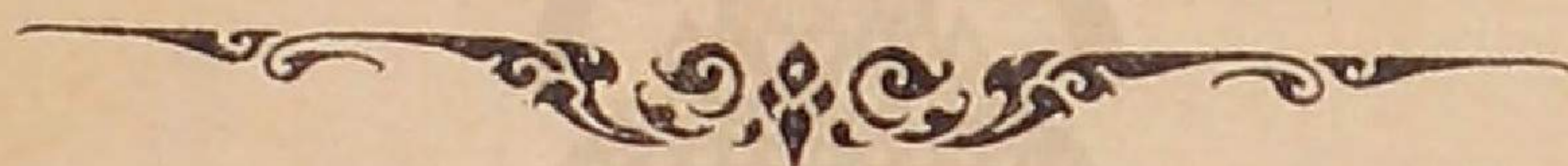

วิจิตร

สารานุกรมไทย

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

ตอนที่ ๑ ก-กงส์

ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ

หลวงจรูญวิจิตร

(บุตร รักตประจักษ์)

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

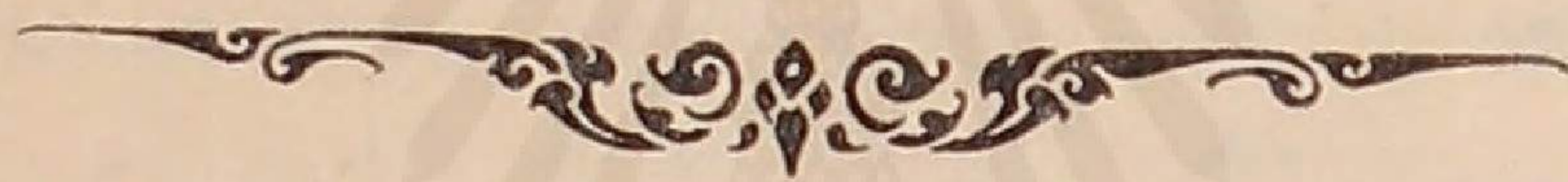
วันพฤหัสบดีที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘

803

๐37๓ 2498

สารานุกรมไทย

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน

ตอนที่ ๑

ก - กงล์

ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ

หลวงวรรัฐวิจารณ์

(บุตร รักตประจักษ์)

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันพฤหัสบดีที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

คำนำ

หนังสือสารานุกรมไทยเล่มนี้ นางสุภาพ ยศสุนทร ได้ร่างเพื่อออกตีพิมพ์แก่หอวรรณรัฐวิจารณ์ (พูด รักตประจิต) ผู้เป็นบิดาบังเกิดเกล้า เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ข้าพเจ้ายินดีอนุโมทนา เพราะหนังสือเรื่องพระราชบัณฑิตยสถานจัดทำขึ้น ตามบัญชาของ พณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งบังคับบัญชาราชบัณฑิตยสถาน และด้วยความร่วมมือของราชบัณฑิต และท่านผู้ทรงคุณความรู้ เพื่อให้เป็นสมบัติแห่งวิชาแก่ประเทศชาติเท่าที่ สามารถจะจัดทำขึ้นได้เป็นครั้งแรก ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถ้าหอวรรณรัฐวิจารณ์ยังมีชีวิตอยู่ คงจะยินดีร่วมมือในงานนี้ ในด้านวิชาที่หอวรรณรัฐวิจารณ์มีความรู้และเป็นราชบัณฑิต แห่งราชบัณฑิตยสถานอยู่ด้วยคนหนึ่ง หากแต่ถึงแก่กรรมไปแล้วก่อน จึงเป็นหนาเสียตายไม่น้อย แม้กระนั้นก็ดี เมื่อนางสุภาพ ยศสุนทร ผู้เป็นบุตรได้จัดสร้างหนังสือขึ้น เพื่อสนองคุณบิดาด้วยกตัญญูกตเวทิต์ จึงเหมาะด้วยประการทั้งปวง เพราะถ้าหอวรรณรัฐวิจารณ์ทราบเรื่องนี้ได้โดยญาณวิถิต์ใด ๆ ก็คงจะยินดีพอใจไม่น้อยว่า ความรำลึกถึงพระคุณอย่างสุดซึ้งของบุตร ซึ่งมีต่อบิดาบังเกิดเกล้าอย่างตรงทราจาร์ก็อยู่ในดวงใจ และถ้าแดงออกให้ประจักษ์เห็นในงานพระราชทานเพลิงศพหอวรรณรัฐวิจารณ์

๒๕

กรงน

[๖]

อนกุศลบุญราศีใด ๆ ที่ นางสุภาพ ยศสุนทร ได้บำเพ็ญเป็นทักษิณา-
นุประทานให้แก่บิดา ขอกุศลนั้น ๆ จงเป็นอานุภาพบังเกิดกัลปนามดแก่
หัตถวงกรรัฐวิจารณ์ ให้ประดับแต่สุวิบากตลอดไปทุกภพชาติโน้นเทอญ.

พร: พระยาอนุমানราชชน

(พระยาอนุমানราชชน)

รักษาการในตำแหน่งนายกราชบัณฑิตยสถาน

ราชบัณฑิตยสถาน

๒๕ มกราคม ๒๔๖๘

หลวงวรวิจิตร

(พุท รักษิต)

ชาตะ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๔

มตะ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗

ประวัติย่อ

อำมาตย์ตรี หลวงรัฐวิจารณ์

หลวงรัฐวิจารณ์ (บุตร รักตประจิต) เกิดที่บ้านปูน ตำบล
บางยี่ขัน อำเภอบางพลัด จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๕
ตรงกับวันศุกร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๕๓ เป็นบุตร
ขุนดำรงภักดี (ผัน รักตประจิต) และนางดำรงภักดี (คล้าย รักตประจิต)
เป็นกำพร้าบิดาแต่อายุ ๘ ขวบ จึงอยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของพี่สาว นาง
วิจารณ์ชนากม (สุน ชนากม) และคุณหญิงพระนครอภิบาล (ผัน รักตประจิต)
ซึ่งให้ความรู้ในวิชาหนังสือไทยขั้นต้น ต่อมาได้เข้าเรียนโรงเรียนเบญจมบพิตร
จนสอบได้ได้ประโยค ๒ แล้วได้ไปเข้าเรียนเพื่อสอบชิงทุนไปต่างประเทศ ที่โรง
เรียนสวนกุหลาบอังกฤษสอบชิงทุนแล้วเรียนหัดวงได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ไปศึกษา
ณ ประเทศอังกฤษ ได้เข้าเรียนมัธยมศึกษาที่โรงเรียน Clifton ที่เมือง Bristol
เป็นเวลา ๒ ปี แล้วจึงไปเรียนวิชาต่อเรือที่มหาวิทยาลัย Glasgow เป็นเวลา ๕ ปี
ฝึกหัดงานช่างกดที่บริษัท John Brown, Clydebank และบริษัท Armstrong
Whitworth อีก ๒ ปี กลับถึงประเทศไทยเมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๔๕๘ รับ
ราชการอยู่ในกระทรวงทหารเรือจนถึง ๓ ธันวาคม ๒๔๖๒ จึงได้ย้ายไปรับ
ราชการในกรมรถไฟ

หหลวงรัฐวิจิารณ์ได้ทำการสมัครกับ น.ต. ศิริพร มงคลชีพ มี บุตร ๑ คน คือ นางศุภาพ ยศสุนทร

หลังจากนางรัฐวิจิารณ์ถึงแก่กรรมแล้ว หหลวงรัฐวิจิารณ์ ได้มีบุตรอีก ๑ คน คือเด็กหญิงสุพิศรา รักตประจิต

หหลวงรัฐวิจิารณ์ได้เริ่มบวชตั้งแต่วันที่ ๒๕๕๗ ด้วยโรคหัวใจและ เบาหวาน หลังจากไปตรวจการที่เหมืองบีดอก กาญจนบุรี และเหมืองใน จังหวัดภาคใต้ แต่เมื่อรู้สึกค้อยยังชวักกกลับไปทำงานใหม่ ครั้นเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ ได้ไปตรวจการที่เหมืองบีดอกอก กลับถึงบ้านเมื่อวันที่ ๒๐ วันจันทร์ที่ ๒๑ ยังไปทำงานอยู่ แต่วันอังคารรู้สึกอ่อนเพลียจึง มิได้ไปทำงาน เข้าวันพฤหัสบดีที่ ๒๕ พฤศจิกายน เวลาประมาณ ๖ นาฬิกา จึงได้ถึงแก่กรรมโดยปัจจุบัน ด้วยโรคเส้นโลหิตคืบ หัวใจหยุดทำงาน

หน้าราชการ

- ๒๕ ต.ค. ๕๘ กรมยุทธโยธาทหารเรือ
 ๓๕ ก.ย. ๖๒ กรมตำรวจทหารเรือ
 ๑ ธ.ค. ๖๒ ลาออกจากทหารเรือมาทำงานกรมรถไฟในตำแหน่งนายช่างกตผู้ช่วยโรงงานบางกอกน้อย
 ๓๘ พ.ย. ๗๐ แผนกซ่อมรถจักร กองโรงงานมักกะสัน
 ๒๓ พ.ย. ๗๕ ย้ายจากโรงงานมักกะสันมาประจำแผนกตากเดือน
 ปตายปี ๗๕ และวันที่ ๗๖ ไปรับราชการที่กรมเจ้าท่า

- ๑ เม.ย. ๗๖ ย้ายไปรับราชการในกรมทางหลวงแผ่นดิน
- ๑ ก.ย. ๗๗ ย้ายกลับมารับราชการในกรมรถไฟตำแหน่งนายช่างกำกับ
การโรงงานมักกะสัน
- ๒๓ ก.พ. ๘๒ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการราชการฝ่ายช่างกล
- ๒๘ มี.ย. ๘๘ ลาออกจากราชการฐานรับราชการนาน
- ๑ ธ.ค. ๘๓ เข้ารับราชการในตำแหน่งวิศวกรประเภทถูกจ้าง ประจำ
ฝ่ายช่างกล
- ๘ พ.ค. ๘๔ ไปปฏิบัติงานในด้านกรปกครองของโรงงานมักกะสัน
- ๒๐ ธ.ค. ๘๔ แต่งตั้งให้ทำการแทนตำแหน่งวิศวกรผู้อำนวยการกองโรง
งาน
- ๑๕ พ.ค. ๘๖ ไปรับตำแหน่งผู้อำนวยการองค์การเหมืองแร่ในกระทรวง
อุตสาหกรรม

ราชการพิเศษ

- ๒๐ เม.ย. ๗๐ เดินทางไปดูงานในประเทศเยอรมนี และประเทศอื่น ๆ
ในยุโรป เป็นเวลา ๗ เดือนเศษ
- ก.พ. ๘๑ ไปดู exhibition ที่เมืองไลป์ซิกในประเทศเยอรมนีและ
ดูงานในยุโรปเป็นเวลา ๒ เดือน
- พ.ค. ๘๔ เดินทางไปดูงานในชวา มลายู และฟิลิปปินส์ และ
ไปติดต่อขอเครื่องจักรโรงงานน้ำตาล

อิสริยาภรณ์และเหรียญ

พ.ศ. ๒๔๕๒	ได้รับพระราชทาน	เหรียญรัชมังกดาภิเศก
๑ ม.ค. ๖๖	„	เหรียญคุณวุฒิมาตา เข็มคึดปวิทยา
๑ ม.ค. ๖๘	„	เบญจมาภรณ์ช้างเผือก
๒๕ ก.พ. ๖๘	„	บรมราชาภิเศกรัชกาลที่ ๗
๘ พ.ย. ๗๑	„	จักรภรณ์มงกุฎสยาม
๑๕ มี.ค. ๘๐	„	คริตาภรณ์มงกุฎสยาม
๑๘ ก.ย. ๘๓	„	คริตาภรณ์ช้างเผือก
๒๖ ก.ย. ๘๔	„	เหรียญช่วยราชการเขตภายใน
๒๘ ธ.ค. ๘๔	„	เหรียญจักรพรรดิมาตา
๒๗ ก.ย. ๘๖	„	ทวติยาภรณ์มงกุฎไทย
๒๖ มี.ย. ๘๗	„	เหรียญช่วยราชการเขตภายใน

ยศและบรรดาศักดิ์

๒๔ ต.ค. ๕๘	ได้รับพระราชทานยศเป็น	ว่าที่เรือตรี ร.น.
๒๕ พ.ค. ๕๘	„	เรือตรี ร.น.
๑๘ พ.ค. ๖๒	„	เรือโท ร.น.
๒๕ ธ.ค. ๖๓	„	รองอำมาตย์เอก
๒๖ ธ.ค. ๖๕	ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น	หลวงรณรัฐวิจารณ์
๑ ม.ค. ๖๘	ได้รับพระราชทานยศเป็น	อำมาตย์ตรี
๒๘ ก.พ. ๘๒	เป็นข้าราชการพลเรือนรัฐพาณิชยชนพิเศษ	

ไว้อาลัย

เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ กذبถึงบ้าน นิ่งพักครูใหญ่
โทรศัพทกริ่ง ดูก้าวบอกว่ามีคนต้องการพูดคุยทางโทรศัพท์ พอยกหูโทรศัพท์
ประจักษ์ ยศสุนทร บุตรเขยหลวงวรภวรัฐวิจารณ์ บอกว่า คุณพ่อเดี่ยว ๆ แต่
เมื่อเช้า ข้าพเจ้าอุทานว่า “จริงหรือ” เพราะก่อนหน้าที่หลวงรต.ฯ จะ
ไปเหมืองบิลดอก กาญจนบุรี ดักต้องอาทิตย์ ก็ได้พบวิสาสะกันอยู่เฮฮาใน
ฐานะที่เป็นดีหลายกันมากกว่า ๕๗-๕๘ ปี ครั้นทราบข่าวการตายอย่างรวดเร็วพด็น
ไม่เคยคาดกัยอมเกิดความเสียใจเป็นธรรมดา ทง ๆ ทรูอยู่ว่าความตายยอม
อุปชชนแก่ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของแน่ ยิ่งคราวนความตายมาถึงเพื่อนใกล้ชิด
กยังมีความอาลัยเศร้าใจพุนเพิ่มตามเวลาที่ได้มีสังคมกันแะกันนาน

หลวงรต.ฯ กับข้าพเจ้าเริ่มคบค้าสมาคมกันอย่างใกล้ชิด ก็เมื่อต้น
ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ (ร.ศ. ๑๒๖) นายพุดไต้เดือนชนชนมายังชนเตรียม เข้า
สอบได้ชิงทุนหลวงไปเล่าเรียนเมืองนอก ชนเป็นชนสูงสุดของโรงเรียนสวน
กุหลาบอังกฤษ ซึ่งในขณะนั้นอาศัยอยู่ชบนโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์
ครูประจำชั้น ครูอรแมนชัตคอน ครูใหญ่ ครู เอช. อี. สไปวี่.

ในระหว่างที่เป็นนักเรียนร่วมชนแะร่วมโรงเรียน ทุกท่านยอมทราบ
คิว่า นักเรียนที่เบียมไปด้วยไฮล์บรีต แะปกครองรักษาวินัยระหว่างกัน
เองตามระบบของพับดิกส์กูตอังกฤษ หรือระบบนักเรียนวัดในดมัยโบราณ

เมื่อตกลงข้อแตกต่างกันไม่ได้ ก็ใช้กำลังแต่ไม่ใช่ชนิดเข้มแข็ง เป็นอนุญาโต
 กรรมการ ครั้นแล้วก็ญาติกันใหม่ มิได้ผูกใจเจ็บระหว่างกัน ร่วมเรียน
 ร่วมกันที่จะชิงตำแหน่งสกอดาชิบ นำเอาเกียรติมาให้โรงเรียนให้ได้ทั้งสอง
 ตำแหน่ง แข่งกันกับโรงเรียนราชวิทยาลัย (วชิราวุธเดิยวัน) โรงเรียนซึ่ง
 เป็นผู้ชิงเอาสกอดาชิบไปได้เสมอ ในตอนนั้น หลวงจรต ๗ แสดงใจเป็นนกกกพา
 ต่อเพื่อนฝูงและคือนักเรียนชั้นต่ำลงไป เพื่อวินัยของโรงเรียนทั้ง ๆ ที่ตนเองก็
 ขอใช้คำว่า “บึงเบง”

มาเมื่อเดือนมีนาคม ๒๔๕๐ (ร.ศ. ๑๒๖) การสอบได้ซึ่งทุนก็ได้เริ่ม
 ขึ้น และเราทั้งสองก็ชิงเอาสกอดาชิบทั้งที่ ๑ และที่ ๒ มาให้แก่ส่วนกุหลาบ-
 อังกฤษอีก (๖ เดือนก่อนนั้น พ.ศ. ๒๔๔๘ นายรุณชิต กาญจนะวินัย (พระ
 ยาประภิตกตศาสตร์) และนายซ่งฮั (หลวงสรรรพพิศดุกิจ) ได้สกอดาชิบ
 ที่ ๑ และที่ ๒ ได้แก่ส่วนกุหลาบอังกฤษ และในปี ๒๔๔๘ ราชวิทยาลัยและ
 ส่วนกุหลาบอังกฤษ แบ่งกันโดย พระยาเสถียรธำปณกิจ (ดวง บุนนาค)
 และพระยาเสถียรดิการบรรจง (สุมาน บันยารชุน) ได้ที่ ๑ และที่ ๒ เป็น
 อนว่าเราได้รับพระมหากรุณาธิคุณ พระราชทานโอกาสให้ไปเรียนเมืองฝรั่ง
 เพียงด้ามบีแฉกถบ หรือจะสมัครเรียนต่อต้องขอทุนจากกระทรวงใด กระทรวง
 หนึ่งเรียนต่อไปจนเป็นที่พอใจของเจ้ากระทรวงว่าสมควรเรียกถบ เพื่อดำเนิน
 การเป็นนงวานของวิชาสหพันธกรเรียนนั้น ๆ ได้เรียนมา เพื่อให้เป็นไปตามพระ-
 ราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อนเนื่องด้วยผลของเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ และด้วยทหารเรือได้วาง
 รากฐานโรงเรียนนายเรือขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๒๒ กอปรกับทหารเรือมีชายฝั่ง

๑,๕๐๐ ไมล์ทะเลที่คงรักษา จึงอยากได้นักเรียนที่สอบได้สกอตลาซิบแล้ว
 ดั้สมัครเขาเป็นนักเรียนของทหารเรือไปเรียนต่างประเทศ โดยออกทุนของทหาร
 เรือให้เรียนต่างประเทศ ค่อกจากทุนสกอตลาซิบต้นสุดดง ๕๕ อย่างน้อย
 ทหารเรือก็ประหยัดทุนค่าเล่าเรียน และยังได้นักเรียนที่ได้ออกคิดเป็นหัวกระเด็น
 แดวดวย ดงนนเราจึงพากันไปสมัครเป็นนักเรียนนายเรือ ก่อนที่จะออกเดิน
 ทางไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ

ในสมัยที่ยังไม่มีบันทึกหรือบันทึกหาได้ยาก ก็ยังจำได้ว่าแผนการของ
 เราทั้งสองที่จะเรียนก็คือไปเข้าพับดิกส์กูดอังกฤษ เพื่อเข้าโรงเรียนนายเรือ
 อังกฤษ โดยสปีเชียล เอนทรี (Special Entry) เรียนสก็บออกเป็นนายทหาร
 หดวงรทฯ เรียนวิชาตอร์ปิโด แล้วไปเรียนต่อที่โรงงานฟูเม (Fiume)
 ดำเนินงานประดิษฐ์หัวที่เฮดตอร์ปิโด (Whitehead Torpedo) เพื่อแบบโรงงาน
 ซ่อมสร้างตอร์ปิโด ส่วนผู้เขียนไว้อาศัยเรียนการปืนเรือ เพื่อรักษาแนว
 บรรพบุรุษปืนแดงและผีพาย ภายหลังเรียนต่อที่ตรีเอสเต (Triesté) เอา
 แบบโรงงานสร้างเรือดำน้ำเรือในการปืน

ต่อมาในเดือนพฤษภาคม ๒๔๕๑ (ร.ศ. ๑๒๗) เรานักเรียน ๕ คน
 นายพุด (หดวงรทฯ) ผู้ตาย นายแฉดัม คุปตารักษ์ (พระยาอนุศักดิ์-
 พานิชยการ) นายบุญเย็น ชนโกเส็ด (พระครูณพยุหรัักษ์ เดียวนองแก
 กรรมแล้ว) นายกิมยู ได้ตามเสด็จในกรมหดวงนครไชยศรีพระราชยาและ
 ราชบริพารของท่าน ๓ นาย เท่าที่คิดใจจำได้ คือ กัปตันจง ดูเหมือนเป็น
 พระยาเสนาภิมุข กัปตันจง กัปตันผิน (ทั้งสองท่านมียศภายหลังเป็นนายพล
 และพระยา ได้ดวงดับไปในขณะที่โหดๆ กับในกรมเสด็จกรมหดวงพิษณุโลก-

ประชาณารถ (ต้นพระชนม์) และหมอล่อก (พดตรีพระยาวิบุตเวชดิทธิเศว
 หึ) ไปยุโรปโดยเรือกว่ด่า ถ่ายเรือใหญ่ที่สิงคโปร์ลงเรือพรินซ์ไอเศดเฟรตริค
 ของบริษัทเยอร์มันดอยด์ ไปเซาท์แฮมตัน (Southampton) อังกฤษ ต่อรถ
 ไฟไปลอนดอน

ที่ลอนดอนต่างแยกย้ายกัน ดำหรับหลวงรท๗ กับข้าพเจ้าแยกบ้าน
 กันอยู่ แต่ยังร่วมครู (tutor) มีดเคอร์แบดคอค (Badeock) ผู้ซึ่งข้าพเจ้า
 อยูดวยจนถึงเดือนมิถุนายนบั้น

ครั้นประชุมนักเรียนแควทเมืองเคนดีย์ (Kenley) ต่างคนต่างแยก
 กันไป หลวงรท๗ ภายหลังหยุดฤดูร้อนแล้วไปอยู่พิบัติคส์กูลคดิฟตอน
 (Clifton) ที่เมืองบริดคอต ส่วนข้าพเจ้าไปอยู่กับ ดัญญาพบกนัทธิโรงเรียน
 นายเรืออังกฤษ จะเป็นเดวอนพอร์ต (Devonport) หรือดาร์ตมัธ (Dart-
 mouth) ไม่แน่

ค.ศ. ๑๘๐๘ ดิซคบังคับให้เดอกวิชาชีพใหม่ โดยโรงเรียนนายเรือ
 อังกฤษดริบนักเรียนต่างประเทศ ราชनावัดยาม จึงเบ็ดยงให้เรียนวิชาการ
 คอเรือ และการกถเรือ (Naval Architecture and Marine Engineering)
 ที่มหาวิทยาลัยกลาสโกว์ เพราะที่นั่นบังคับให้เรียนทฤษฎี และทำงานตามโรง
 งานด้วยควบกกันไป (Sandwich System) เมื่อเดร์จแล้ว จะได้อัดบมา
 ส่วนงานได้ทีเศว โดยไม่ต้องฝึกงาน (Practical Work) ภายหลัง

ระหว่างลี้บ หลวงรท๗ เรียนการคอเรือมีการกถเรือเกมและไปฝึก
 ศึกษานที่บริษัทจอห์นเบรอัน ไคดด์แบงค ข้าพเจ้าเรียนการกถ พ่วงการคอ
 เรือการกถเกม เพื่อให้ส่มเป็นนการกถเรือ เพราะที่มหาวิทยาลัยกลาสโกว์

ไม่มีวิชาการกวดเรือโดยตรง ทั้ง ๆ ที่ตามผังแม่น้ำโคดคมอยู่ต่อเรือรอบข้าง

ในระยะ ๔-๕ ปี ที่มหาวิทยาลัย เราอยู่ต่างบ้านกันก็จริง แต่บ้าน
อยู่ถนนเดียวกัน ร่วมชั้นเดคเซอร์ในการก่อเรือ ร่วมห้องทดลอง (Laboratory)
ห้องเดียวกัน แม้ชื่อการทดลอง (Subject) ที่ทดลองจะไม่เหมือนกัน ดัง
นักเล่นมอรวาร่วมชนกันอีก

ตลอดเวลาที่ร่วมมหาวิทยาลัยกาดส์โถ้ว นายพุตกยงเป็นนายพุต ครั้น
ได้ประกาศนียบัตร Certificate of Proficiency (C.P.E.) สอบข้อสอบเดียวกับ
กับข้อสอบปริญญาแล้ว ต่างก็ย้ายจากกาดส์โถ้วไปอยู่นิวคาสซิดอนไทน์
(Newcastle-on-Tyne) เพราะ ร.ด. รัตนโกสินทร์จะไปต่อที่เมืองนั้น
หดวงรถ ๆ ไปเป็นนักเรียนหัดงานทวคเคอร์อาร์มส์ตรองที่เคสวีก (Keswick)
ทำงานฝ่ายตัวเรือ ขาพเจ้าไปอยู่กับไฮทอร์นเดดเดยทวอดด์ส์เอนด์ (Wallsend)
ทำงานฝ่ายการกวดของเรือรัตนโกสินทร์

ที่นิวคาสซิด ก็ได้พบนักเรียนของทหารเรืออีกคนหนึ่ง นายฉา โพธิทัต
(นาวาโทหลวงชำนาญการ ร.น.) ซึ่งกำลังเรียนทำปริญญามารีนเอนยีนเนียร์ริง
โดยเฉพาะ เพราะที่มหาวิทยาลัยเดอรัมฮัม (Durham) มีวิชาพิเศษโดยเฉพาะ
ราวเดือนกรกฎาคม ๒๔๕๘ (ค.ศ. ๑๙๑๕) โกดแก่งสงครามโลกครั้งที่
หนึ่งจะอุบัติ กระทรวงทหารเรือเรียกหดวงรถ ๆ กัดบ ส่วนขาพเจ้าก็ถูกเรียก
กัดบในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน แต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้ประ-
กาศแล้ว และภายหลังที่สมเด็จพระเจ้าจอร์จที่ ๕ ได้ทรงยกยุดการบุกใหญ่ของกองทัพเยอร์-
มันผ่านเบดเคียม เพื่อทำการยึดเมืองท่าโดเวอร์นั้นได้

เมื่อหดวงรถ ๆ ถึงบ้าน ก่อนจะได้รับยศเป็นนายทหาร ทางทหาร

เริ่มแก๊งค์คิดอย่างไรไม่ทราบ สอบได้ห้วงจรดๆ อ้างว่าหลักสูตรของโรงเรียน
 นายช่างกลของทหารเรือสูงกว่าหลักสูตรของมหาวิทยาลัยกาดส์โกว์ เมื่อให้ยัด
 เป็นว่าทนายเรือตรีไม่ให้ค่าวิชาอย่างกระทรวงอื่นเขาให้ หรืออย่างน้อยเขาก็
 ให้เริ่มด้วยเงินเดือน ๒๐๐ บาท สำหรับนักเรียนซึ่งกลับจากต่างประเทศ
 ที่ได้ปริญญา ประกาศนียบัตร หรือดีโพลมา ทงนี้อาจจะเป็นเพราะถ้าให้ค่า
 วิชา ก็จะเริ่มต้นด้วยเงินเดือน ๑๘๐ บาท เป็นอัตราเงินเดือนของนายเรือ
 เอก ชั้น ก. ชั้น ๑ ซึ่งนักเรียนสำเร็จจากโรงเรียนนายเรือจะต้องทำเวลาดัง
 ๘-๘ ปี ถึงจะได้ชั้นชั้นนั้นได้

เมื่อผู้เขียนไว้อาตยกลับมาร่วมงานกับห้วงจรดๆ เป็นนายทหารชั้น
 เดียวกัน โดยไม่ยอมให้สอบได้ เพราะเห็นอยู่แล้วว่าการศึกษาดี การออก
 แบบกดี การโรงงานกดี ที่เกี่ยวกับเทคนิคต้องเพิ่มเติมและทำให้เขารูปของเขา มี
 ฉะนั้นจะตาหลัง ทหารเรือติดต่อกับต่างประเทศ ภาษาต้องด้อยอย่างน้อยต้องพูด
 เข้าใจ เทคนิคฝ่ายเรือต้องสูง ฉะนั้นจะใช้เครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่ ๆ
 ไม่ได้คัดต้องแคล้วตามควร การออกแบบเองกับเรือ เกือบไม่มีเลย โรงงาน
 มีเวด้าทำงานแต่ไม่มีการตรวจราคา (costing) เหล่านี้ต้องเพิ่มเติมหัดแนะ
 ช่างฝีมือทำงานติดต่อกับการอ่านแบบเหตแบบ แล้วทำตามรูปเหต หรือต่อ
 โดยความชำนาญเช่นการต่อเรือข้าว และเรือดำน้ำ ถ้าไม่เพิ่มเติมต่อจาก
 โครงที่นายพลเรือโทพระยาวิจิตร (วิไลเดิม บุนนยะกดิน) วางไว้ตามแบบ
 ของบริษัทแฟร์ฟีลด์ (Fairfield) แล้วจะก้าวหน้าลำบาก สำหรับเจ้าคุณวิจิตร
 ห้วงจรดๆ และข้าพเจ้าเห็นใจท่าน เพราะมีท่านผู้เดียวที่ผ่านเมืองนอกในเวด้า
 นั้น ในวิชาการกดี นอกนั้นก็แต่เอาทมาตและแปดกรม และนักเรียนจาก

ญี่ปุ่นเพิ่งกลับ เมื่อทางการเห็นพ้องที่จะก้าวหน้า เราจึงเริ่มการวิวัฒนาการสอน
 ในโรงเรียนนายเรือ ทางการให้ค่าสอนเป็นชั่วโมง ส่วนการสอนในเรื่องออก
 แบบ แผนการฝึกช่างฝีมือ นักเรียนฝึกงาน (apprentice) วิธีการตราคา
 ฯลฯ เหล่านี้ ไม่มีค่าสอน อ้างว่าให้ทุนไปเรียนมาเป็นนักรานแล้ว ส่วน
 ด้วดีดภาพและเสถียรภาพของเรา ทดสอบวัดเคียรเวียนเกดดาในวิวัฒนาการเพิ่ม
 ดึงกล่าว ก็เหมือน ๆ กับเพื่อนร่วมงานอื่น ๆ

ในสมัยที่มการปิดความรู้ เช่นตงดินเครื่องกตตองกามุงไม่ให้เห็นวิธี
 ทำ ก็ยอมมีการสอบดองภูมิ อย่างทางโรงเรียนสอบได้ก่อนให้ยศ ทางอุราย
 งานให้คำอนุญาตนำหนักส้มอ เพราะเครื่องซึ่งแต่ความจริงหาใช่ไม่ คราว
 ต่ออุหดวงขยายให้ยาวออกไป ก็ให้สอบชักแนวข้ามกำแพง พอชักเสร็จผู้รับ
 เหมมาฟ้องต่อท่านเจ้ากรมอยู่ เจ้าคุณวินิจฉัยว่าแนวใช่ไม่ได้ไม่ตรง ต้องไป
 เจาะกำแพงเป็นรูให้เห็นเส้นชักแนว พิสูจน์ว่าเส้นตรงกว่าเส้นคั่นขนไป เมื่อ
 บกให้เห็นทบทกนเดิมอนเป็นคั่นเดียว แนวนั้นเป็นแนวเส้นตรง และชักเชือก
 ให้ดู

ในกิจการกวนประด้าทเหล่านี หดวงรถฯ ซึ่งเป็นผู้นนเฉยวงาย ก็
 ได้ทำตนเป็นคั่นใจเย็น แด่ตงตนเป็นผู้เผยแพร่วิชาให้อย่างเบ็ดอกไม่ปิดบังดมาเด่มอ
 ทวถกนไม่เป็นผูอวดคภูมิ เมื่อถึงคราวจ้านน ก็บอกจ้านนแต่ด้ญญาจะคั่น
 ควให้กายหลัง ครนแต่กคั่นให้จริง ๆ ในคราวที่ย้ายไปทำงานต่างที่ เช่น
 ย้ายจากกันไปอยู่ดรรพาวุทธหารเรือ ๑๕ กันยายน ๒๒-๑ ธันวาคม ๒๒ แล้ว
 ไปอยู่กรมรถไฟตงแควนท ๒ ธันวาคม ๒๔๒๒ เป็นต้นไป หดวงรถฯ ก็ยัง
 เป็นนายพูดไม่เบ็ดยนแปดงจิตใจ นับว่าเป็นบุคคลที่มอชยาคัย มีใจเป็นนักร

กีฬา เต็มอศน์เต็มอปลาย ทำงานเพื่อความก้าวหน้าของงาน เห็นงานเป็น
 งานของปวงชน และทำไปโดยเป็นตัวของตัวเองไม่หวงแก้อ ไม่เบียดเบียน
 ผอน ส่วนการเบียดเบียนตนเองนหม เพราะมักเป็นหัวเรือใหญ่ การทำงาน
 เป็นตัวของตัวเองอย่างน ให้ผลดีสะท้อนเป็นลูกฟุตบอลกายหลัง โดยถูกเตะ
 ผ่านบ้าง และเตะออกนอกเส้น (out boundary kick) บ้าง ดังท้ายไป
 ตายคาเอกทองคการเหมองแร่ เมอวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ หลังจาก
 กัดบจากเหมองบีดอก กาญจนบุรี

ในการเป็นลูกบอล หลวงรถฯ ไม่ได้ปรึกษาอย่างใด ถือว่าเป็น
 ลิตต เป็นของธรรมดา เป็นหน้าที่ๆ ต้องปฏิบัติตามนโยบายของพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทมพระราชประสงค์ให้เดออกอาชีพเป็นนัง
 วัฒนมานะอดทนๆ ไปจนถึงคราวแก่เชอกปอผูกนังร้านได้เดอกทงใหญ่ เพราะ
 หมดงาน หรือไม่ก็ัดตายในขณะทกาดงเป็นนังร้านอยู่นน

ได้รำพรรณไว้อาลัยหลวงรถฯ ในฐานะเป็นเพื่อนนักเรียน เพื่อน
 ร่วมงาน เพื่อนแยกงานกันทำต่างกระทรวงต่างกรมแล้ว ยังหาได้ระลึกถึง
 หลวงรถฯ ในฐานะเจ้าบ้านหรือพ่อบ้านนไม่ ในชีวิตเป็นเจ้าบ้านพ่อบ้านของ
 บุคคลทเดิมอาชีพทเขาเองเป็นนังร้าน เป็นแนวหน้า (Pioneer) ชีวิตอยู่
 กับบ้าน (home life) เกือบจะไม่มีเขาเลย ทุกอย่างในบ้านต้องอาศัยแม่
 บ้านผูกรรยาจัดใหม่กนมไซ มีนอน และมีเครื่องพร้อมทหน้าเอาไปไซในวนรุงชน
 ถึงกระนั้นกดี หลวงรถฯ ยังไซเวดากบบ้านให้เป็นสารประโยชน์ เช่น หามา
 ได้ แจกจ่ายให้บ้นและดะดม ก่อร่างสร้างตัวเป็นตัวเองด้วยดำแข็ง ให้
 อุปการะดูกเต้า เื่อเพื่อเจอจางตามอศภาพ ลักขพยานของการอุปการะ

ถูกแต่ ก็เห็นได้เด่นชัด คือผลของกิจการงานของ สุภาพ ยศสุนทร บุตรสาว
 หดวงรถฯ เมื่อเด็กเรียนก็เก่ง ดักดาซิปได้ไม่แพ้พ่อ ส่วนการหาได้ระดม
 มอบหมายให้ภรรยา นางศิริพร รัฐวิจารย์ผู้วายชนม์ไปก่อนให้ปรับปรุง
 บ้านเรือนสร้างฐานะด้วยตาแข็งชนมาสู่ระดับอันเหมาะสม ด้วยน้ำพักน้ำแรง
 ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นใด ดึงนักแต่คงว่าหดวงรถฯ ในหน้าที่เป็นเจ้า
 บ้านมีจิตใจ งาม งาม ก็มีสภาพละม้ายคล้ายคลึงกันกับหดวงรถฯ ผู้เป็นนักเรียน
 เพื่อนร่วมงาน และเพื่อนโดยทั่วไปตั้งได้กล่าวไว้ในของตน

ฉะนั้น อนุความมีใจเป็นนักกีฬา อดอาหาร อดทนเต็มอต้นเต็มอปลาย
 ทำงานเป็นศอของตัวเองไม่เบียดเบียนผู้อื่น และพยายามไม่เบียดตนเอง และ
 การเป็นพ่อบ้านเจอบานอนดอย่างที่หดวงรถฯ ได้ถือปฏิบัติมาเดื่อนั้น ถ้าเป็น
 กรรมกรกศดบุญราศ์เดื่อไซร์ ก็ขอส่วนกศดบุญนั้น ๆ ตามต้นองหดวงรถ—
 รัฐวิจารย์ (พูด รักตประจิต) ผู้ตายไปสู่ปรโลกนั้นด้วยเถิด.

นาวาเอก พระขำนาถนาวากล ร.น.

(เนียม วัชรเสถียร)

หมายเหตุ เดือน, ปี ที่ไซนเป็นบตชนบใหม่ วันที่ ๑ เมษายน ไม่ได้

ทตเซาบเป็นบตชนบใหม่ ๑ มกราคม

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าได้รู้จักหลวงวรรัฐวิจารณ์มา ๕๐ ปีแล้ว เราเกิดปีเดียวกัน
เราเป็นนักเรียนสอบได้ประโยคมัธยมสามัญได้ในปีเดียวกัน ข้าพเจ้ามาจาก
โรงเรียนสวนกุหลาบ ส่วนหลวงวรรัฐวิจารณ์ มาจากโรงเรียนวัดเบญจม-
บพิตร เราได้เป็นนักเรียนพิเศษเรียนภาษาอังกฤษชนเดียวกัน คือชั้น ๓ บ. ท
โรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษ ซึ่งขณะนั้นตั้งอยู่ที่ถนนทาดย ปากคลองตลาด
โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ ขณะนั้นมอยู่แห่งเดียว เพราะโรงเรียนราชวิทยาลัย
ซึ่งเดิมตั้งอยู่ที่บ้านส้มเดจดม นักเรียนราชวิทยาลัยจึงมารวมเรียนอยู่ที่ถนน-
ทาดยด้วยกัน เราเรียนชนเดียวกันมาจนถึงชั้น ๕ จึงได้แยกกัน ข้าพเจ้าอยู่
ชั้น ๕ เอ. หลวงวรรัฐวิจารณ์อยู่ชั้น ๕ บี.

ครั้นเมื่อสิ้นปี เราสอบได้ชั้น ๕ ได้พร้อมกันอีก จึงไปรวมเรียนชั้น ๖
ด้วยกัน

ในชั้นแรก ๆ หลวงวรรัฐวิจารณ์เรียนไม่ใคร่เก่งนัก ข้าพเจ้าสอบได้
ตำแหน่งสูงกว่า แต่พอมาถึงชั้นสุดท้าย คือชั้น ๖ เข้าซี หลวงวรรัฐวิจารณ์
ใช้ความพยายามเป็นพิเศษ สอบได้ชิงทุนดกอดาร์ชีพของในหลวงได้ที ๒ และ
ข้าพเจ้าเป็นที่ ๑๐

ในสมัยนั้นรัฐบาลส่งนักเรียนที่สอบชิงทุนในหลวงไปประเทศอังกฤษ
เพียงปีละ ๒ คน คือผู้ที่สอบได้ได้ที ๑ และที่ ๒ หลวงวรรัฐวิจารณ์จึงได้ไป
ประเทศอังกฤษก่อนข้าพเจ้า ส่วนข้าพเจ้ายังคงเรียนต่อไป ข้าพเจ้าได้ไป

ประเทศอังกฤษภายหลังหลวงรณรัฐวิจารณ์ ๒ ปี และได้ยู่ศึกษาพร้อมประเทศเดียวกันเป็นเวลาประมาณ ๕ ปี โดยได้ติดต่อกันเสมอ

เนื่องจากหลวงรณรัฐวิจารณ์ได้ไปประเทศอังกฤษก่อนข้าพเจ้า จึงเรียนสำเร็จและกลับมาประเทศไทยก่อน

เมื่อกลับมาแล้ว หลวงรณรัฐวิจารณ์ได้เข้ารับราชการที่กรมอุทการเรือ ครั้นเมื่อข้าพเจ้าเรียนสำเร็จและได้กลับมาเข้ารับราชการที่กรมรถไฟ และประจำอยู่ที่โรงงานมักกะสัน ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ต่อมาเมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. เดียวกัน เสด็จในกรม กรมพระกำแพงเพชรอรรคโยธิน ผู้บัญชาการกรมรถไฟในสมัยนั้น ได้รับสั่งกับข้าพเจ้า ว่าท่านได้รับเรือโท พุด รัตประจิต (คือหลวงรณรัฐวิจารณ์ ก่อนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์) ให้มาทำงานในกรมรถไฟ โดยให้ฝึกหัดงานอยู่ที่โรงงานบางกอกน้อย ในตำแหน่งนายช่างกวดผู้ช่วย รับเงินเดือนต่ำอัตราไปก่อน โรงงานบางกอกน้อยเป็นโรงงานของกรมรถไฟ อยู่นอกกับโรงงานมักกะสัน

ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นนายช่างอาวุโสกว่าหลวงรณรัฐวิจารณ์ ในกรมรถไฟ เสด็จในกรมจึงรับสั่งให้ข้าพเจ้าเด่นออกความเห็นภายหลังที่หลวงรณรัฐวิจารณ์ได้ฝึกหัดงานมาแล้ว ๓ เดือน เพื่อจะได้บรรจุให้ได้รับเงินเดือนในตำแหน่งนายช่างกวดผู้ช่วยเต็มอัตราต่อไป ข้าพเจ้าได้สนับสนุนเพื่อนอย่างเต็มที่

ต่อมาเมื่อได้ยุบโรงงานบางกอกน้อย และหลวงรณรัฐวิจารณ์ก็ได้มาทำงานร่วมกับข้าพเจ้าอีกที่โรงงานมักกะสัน

เราได้ทำงานร่วมกันมาจนถึงปลาย พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงได้ถูกให้พ้นจาก

ราชการในกรมรถไฟเพื่อรับพระราชทานบำนาญในคำสั่งเดียวกัน

เมื่อทางราชการกรมรถไฟไม่ประสงค์จะให้ข้าพเจ้ารับราชการต่อไปแล้ว ข้าพเจ้ายังคงอยู่กับบ้านรับพระราชทานบำนาญตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา สำหรับห้วงวรรรัฐวิจาร์ณนั้น ได้หาช่องทางไปรับราชการอยู่ที่กรมเจ้าท่า แล้วย้ายมารับราชการอยู่ที่กองวิศวกรรมโยธา กรมนคราทร กระทรวงมหาดไทย

ต่อมาไม่ช้าขณะที่ข้าพเจ้าอยู่ที่บ้าน ห้วงวรรรัฐวิจาร์ณได้มาหาข้าพเจ้าวนหนึ่งพร้อมด้วยห้วงรอบรุกิจ แจ้งว่าขณะที่กรมรถไฟกำลังเป็นไขหนัก ต้องการหาหมอไปช่วย ห้วงวรรรัฐวิจาร์ณต้องการจะกลับไปอยู่กรมรถไฟอีก ได้ถามข้าพเจ้าว่าจะกลับไปอยู่อีกไหม ข้าพเจ้าบอกว่าเบื่อแล้ว เดียวกลับไปอยู่ไม่ได้นานเท่าใด เขาก็จะปลดออกอีก เป็นอันว่าห้วงวรรรัฐวิจาร์ณได้กลับไปทำงานรถไฟเป็นครั้งที่ ๒ แต่คนเดียว

ครั้นเมื่อทางราชการกรมทางได้เรียกตัวข้าพเจ้าให้ไปรับราชการในกรมทางเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปติดต่อกับราชการกับห้วงวรรรัฐวิจาร์ณที่กรมรถไฟ และได้รับความช่วยเหลือพร้อมด้วยเป็นอย่างดี

ต่อมาห้วงวรรรัฐวิจาร์ณได้ออกจากกรมรถไฟเป็นครั้งที่ ๒ ครั้นกรมรถไฟได้เปลี่ยนฐานะเป็นองค์การรถไฟ ห้วงวรรรัฐวิจาร์ณได้กลับไปรับราชการในองค์การรถไฟอีกเป็นวาระที่ ๓

สำหรับตัวข้าพเจ้าเองได้ลาออกจากราชการแล้ว ในระหว่างที่ข้าพเจ้าทำงานอยู่กับบริษัทได้ไปติดต่อกับ ห้วงวรรรัฐวิจาร์ณ เกี่ยวกับการ ขายเครื่อง

จักรกตให้แก่องค์การรถไฟ หาดวงรัฐวิจิตรได้ให้ความช่วยเหลือแนะนำ
อย่างกันเองเช่นเคย

เรารู้จักกันตั้งแต่เป็นเด็กนักเรียน เป็นเวลาดัง ๕๐ ปีกว่า เคยคุ้นเคย
กันมาอย่างไรตั้งแต่เด็ก เมื่อเติบโตมาตำแหน่งหน้าที่สูง เรากยังคงสนิทสนม
กันเหมือนอย่างเดิม นับว่าเราทั้งสองมีความคุ้นเคยใกล้ชิดกันยิ่งกว่าเพื่อน
อื่น ๆ

ชีวิตในระหว่างเป็นเด็กนั้น ผิดกับนักเรียนรุ่นเดียวกันบางคน คือหาดวง
รัฐวิจิตรมีความสนใจในการเล่าเรียนมากกว่าเด่น เด็กเรียนแล้วกลับ
บ้านไม่อยู่เด่นจนเย็นจนค่ำเหมือนกับพวกข้าพเจ้า มีนิสัยมานะมาแต่เด็ก โดย
เห็นใครดีกว่าตนไม่ได้ ต้องพยายามแข่งขันให้ได้ตามเต็มอ ฉะนั้น นิสัย
เช่นนี้จึงคิดตัวมาจนเป็นผู้ใหญ่ เป็นคนพูดตรงไปตรงมา อย่างขวานผ่าซาก
มาตั้งแต่เด็กนักเรียนแล้ว จึงไม่ค่อยถูกอารมณ์ของผู้ฟังตลอดมา ซึ่งพวกเรา
ที่ชอบพอกันก็ให้อภัยกัน ถึงคราวมีอะไรเดือดร้อนอย่างใดที่พอช่วยกันได้
หาดวงรัฐวิจิตรก็ไม่เคยปฏิเสธเพื่อนฝูง หาดวงรัฐวิจิตรนั้นเป็นผม
ใจคอกว้างขวาง มีเพื่อนฝูงมากมาย คบคนได้ทุกชน เป็นคนมีมานะบากบั่น
ดังได้ตั้งใจว่าจะทำอะไรแล้ว ต้องพยายามทำให้ได้จนสำเร็จ ซึ่งเป็นนิสัยคิด
ตัวมาแต่เด็ก ๆ

มรดกกรรมของหาดวงรัฐวิจิตร โดยปัจจุบันนี้เห็นด้วยเช่นนี้ ย่อมเป็น
ที่สะดใจแก่ญาติมิตรเป็นอย่างมาก เพราะถ้ายังคงมีชีวิตอยู่ต่อไปก็จะทำ
ประโยชน์ให้แก่ทางราชการได้อีกมาก.

หลวงโสภณพิทยาภรณ์

คำไว้อาลัย

แด่คุณหลวงรณรัฐวิจารณ์

มรณกรรมโดยปัจจุบันของคุณหลวงรณรัฐวิจารณ์ ทำให้ข้าพเจ้า
และครอบครัวรู้สึกเศร้าสลดใจอย่างที่สุด เพราะคุณหลวงรณรัฐวิจารณ์เป็น
ที่เคารพและมีพระคุณต่อข้าพเจ้าอย่างเด่นชัด ทั้งในทางการงานและส่วนตัว
ตลอดถึงภริยาข้าพเจ้าด้วย

ข้าพเจ้าเริ่มรู้จักคุณหลวงรณรัฐวิจารณ์เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๖ แรก
ที่ท่านย้ายจากกรมเจ้าท่าไปรับราชการในกรมนคราทร ข้าพเจ้าเข้าทำงานใน
กรมนี้ก่อนท่านมาเล็กน้อย จึงเป็นคนใกล้ชิดที่สุดที่เป็นคนแรกถูกมอบให้อยู่ใน
ความปกครองและฝึกหัดงานกับคุณหลวงรณรัฐวิจารณ์ ข้าพเจ้าอยู่ได้บังคับ
บัญชาของท่านจนกระทั่งท่าน ถูกย้ายไปรับราชการกรมรถไฟ เมื่อกลางปี พ.ศ.
๒๔๗๗ หลังจากนั้นได้ติดต่อกันทางส่วนตัวตลอดมา จนกระทั่งได้พบกับท่าน
ครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๔๙๗ โดยได้สนทนากันครึ่งวันเป็นเวลายาว
ร่วมสองชั่วโมง ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้าติดต่อกับคุณหลวงรณรัฐวิจารณ์ถือว่า
๒๐ ปี ยังไม่เคยบาดหมางขัดใจกันเลย ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าเคยปฏิบัติงานผิดพลาด
ให้ท่านร้อนใจหลายครั้ง ข้าพเจ้าได้ขอโทษจากท่านเสมอ

คุณหลวงรณรัฐวิจารณ์เป็นผู้บังคับบัญชาที่ดีและเป็นผู้สนับสนุนข้าพเจ้า
ในราชการในตอนแรก ๆ ท่านหนึ่งและคุ้นเคยสนิทสนมกันมาก ท่านเอ็นดูรัก
ใคร่ข้าพเจ้าจริง ๆ เสมือนว่าข้าพเจ้าเป็นลูกหลานในครอบครัวของท่านผู้หนึ่ง

ตลอดจนภริยาของข้าพเจ้าซึ่งท่านได้ช่วยเหลือเป็นผู้ใหญ่จัดการดูขอให้ข้าพเจ้า
และอยู่ด้วยกันมาจนบัดนี้

ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้าติดต่อกันมา ท่านได้ตักเตือนสั่งสอนข้าพเจ้าอย่าง
ตรงไปตรงมา ท่านได้แนะนำให้ความรู้ในการปฏิบัติราชการตามหน้าที่ ให้
รู้จักศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ให้รู้จักกับผู้ใหญ่ที่ควรเคารพนับถือ และผู้ที่
ควรคบค้าสมาคม และฝากฝังอุปการะในการงานให้ด้วย ข้าพเจ้ารู้สึกว่
คุณหุดวงธรวิจิตรวิจารย์มีความห่วงใยและปรารถนาดีต่อข้าพเจ้าจริง ๆ นับ
ตั้งแต่อยู่ร่วมราชการด้วยกัน และแยกจากกันไปแล้วก็ไม่เปลี่ยนแปลงเฉย
จนวาระสุดท้ายของชีวิตท่าน ระหว่างที่ท่านอยู่ร่วมกันท่านเอาใจใส่สั่งสอน
ทั้งการงานและส่วนตัว ทำอะไรผิดพลาดหรือไม่ถูกต้องตามความประสงค์ท่าน
ก็แก้ไขให้ เมื่อได้แยกทางในราชการกันแล้ว ข้าพเจ้าถูกท่านเรียกไปพบ
เสมอ ๆ เพื่อได้ถามถึงความเป็นอย่างนี้ และตักเตือนสั่งสอนในเรื่องความประ-
พฤติ เมื่อพบกันคราวใดไม่ว่าในที่ใด ๆ ก็ตาม ถ้ามีโอกาสจะพูดกันได้แล้ว
ท่านก็อดที่จะได้ถามถึงการงานและตักเตือนสั่งสอนข้าพเจ้าไม่ได้ ท่านเคยพูด
กับข้าพเจ้าในตอนหลัง ๆ ว่า “ฉันติดตามสืบถามความเป็นอยู่ของนายเต็ม
นายอย่าลืมตัว” (ท่านใช้คำแทนชื่อข้าพเจ้าเวลาพูดหรือเขียนว่า “นาย”
ตลอดมา) แม้ในการพบกันครั้งสุดท้ายในวันนั้นท่านเห็นข้าพเจ้าเต็มเบียร์ (ซึ่ง
เวลานั้นท่านเด็กดื่มสุราเมรัยมานานแล้ว) ท่านพูดว่า “นายเต็มเก่งแล้วหรือ
ฉันเด็กแล้ว นายอย่าดื่มเป็นอาเจียนจะเสียคนภายหลัง” ซึ่งเบนคำเตือนครั้ง
สุดท้ายของท่านต่อข้าพเจ้า ซึ่งตองนึกถึงเมื่อข้าพเจ้าระลึกถึงคุณหุดวงธรวิ-
จิจารย์

ข้าพเจ้าจำได้ว่าเมื่อข้าพเจ้าทำงานอยู่กับท่าน ขณะนั้นท่านเป็นกรรม-
 การสำเนา ข้าพเจ้าเกิดอยากไปดูการแข่งขันกับเขาบ้าง จึงขอบัตรผ่าน
 ประศุนามมาจากท่าน แต่แทนที่ข้าพเจ้าจะได้บัตรตามที่หวัง ข้าพเจ้าได้รับ
 ตอบว่า “เอาไปทำไม ตราบใดที่นายทำงานอยู่กับฉันนายจะไปเล่นทำไมได้”
 ข้าพเจ้าตอบว่าขอไปดูเฉยๆ แต่ท่านกล่าวว่า “ครั้งแรกก็ไปดูสัก ๓ ก่อน
 ที่หลังก็ไปเล่น อย่าไปให้ฉันรู้เป็นอันขาด” ข้าพเจ้าใจเดียว แต่แล้วท่านก็
 จ่ายเงินให้ข้าพเจ้าห้าบาทให้ไปดูหนัง เงินพิเศษเช่นนี้ข้าพเจ้าได้รับในเวลา
 ต่อๆ มาอีกบ่อยๆ ถูกงดจ่ายเมื่อท่านจากไปกรรมรถไฟแล้วหลายเดือน โดย
 ที่ท่านมีใจเอื้อเฟื้อเอ็นดูข้าพเจ้าเช่นนี้เอง ข้าพเจ้าขอร้องอะไรจากท่านก็มักไม่
 เคยถูกปฏิเสธ ข้าพเจ้าได้รับผลดีเต็มมือ ซึ่งข้าพเจ้าจะดื่มพระคุณของท่าน
 ทีเดียวไม่ได้เลย

คุณหลวงวรรัฐวิจารณ์มีเพื่อนฝูงมาก ทั้งในวงราชการและธุรกิจอื่น ๆ
 ท่านคบคนทุกชั้น เป็นทรกใคร่และนับถือของคนจำนวนมาก เคยปกครองคน
 มาแล้วมากมาย จึงรู้จักจิตใจของคนชั้นต่าง ๆ ได้ดี เป็นผู้ทรมค่าพูดตรงไป
 ตรงมาที่สุด โกรธใครกรู ชอบใครกรู ไม่ยั้งในการพูดวิพากษ์วิจารณ์
 กิจการหรือบุคคล ซึ่งเป็นนิสัยประจำตัวตลอดมา ผู้ฟังฟังสนุก ท่านเข้าใจ
 เมื่อแผ่และช่วยดูน้องยังนึก ใครมเืองเดอตรอนไปหากใครรับความอนุเคราะห์
 บัดเบาให้ตามสมควร ขอให้พูดกันตรง ๆ ก็แล้วกัน ในสมัยที่ท่านรับราชการ
 อยู่จึงเป็นทรกใคร่ของผู้ที่อยู่ใต้วงคบบัญชาทั่วไป สำหรับข้าพเจ้านั้นกล่าวได้
 ว่า ข้าพเจ้าได้รับความอบอุ่นจากคุณ สัมบัติเช่นนี้ของคุณหลวงวรรัฐวิจารณ์
 ยิ่งนัก

คุณหลวงรัฐวิจารณ์ได้จากไปแล้วตามกฏธรรมดา ข้าพเจ้าขาดศรั
คารพและมัทมความหวังต่อข้าพเจ้าไปแล้วท่านหนึ่ง ข้าพเจ้า
รู้สึกเศร้าสลดใจยิ่งนัก ท่านได้ทำความตทงใจแก่ข้าพเจ้าให้ต้องระดกถึงท่าน
ชวชวตของข้าพเจ้า ขอให้วิญญาณของคุณหลวงรัฐวิจารณ์จงมีความ
สงบสุขในปรภพนั้นเถิด.

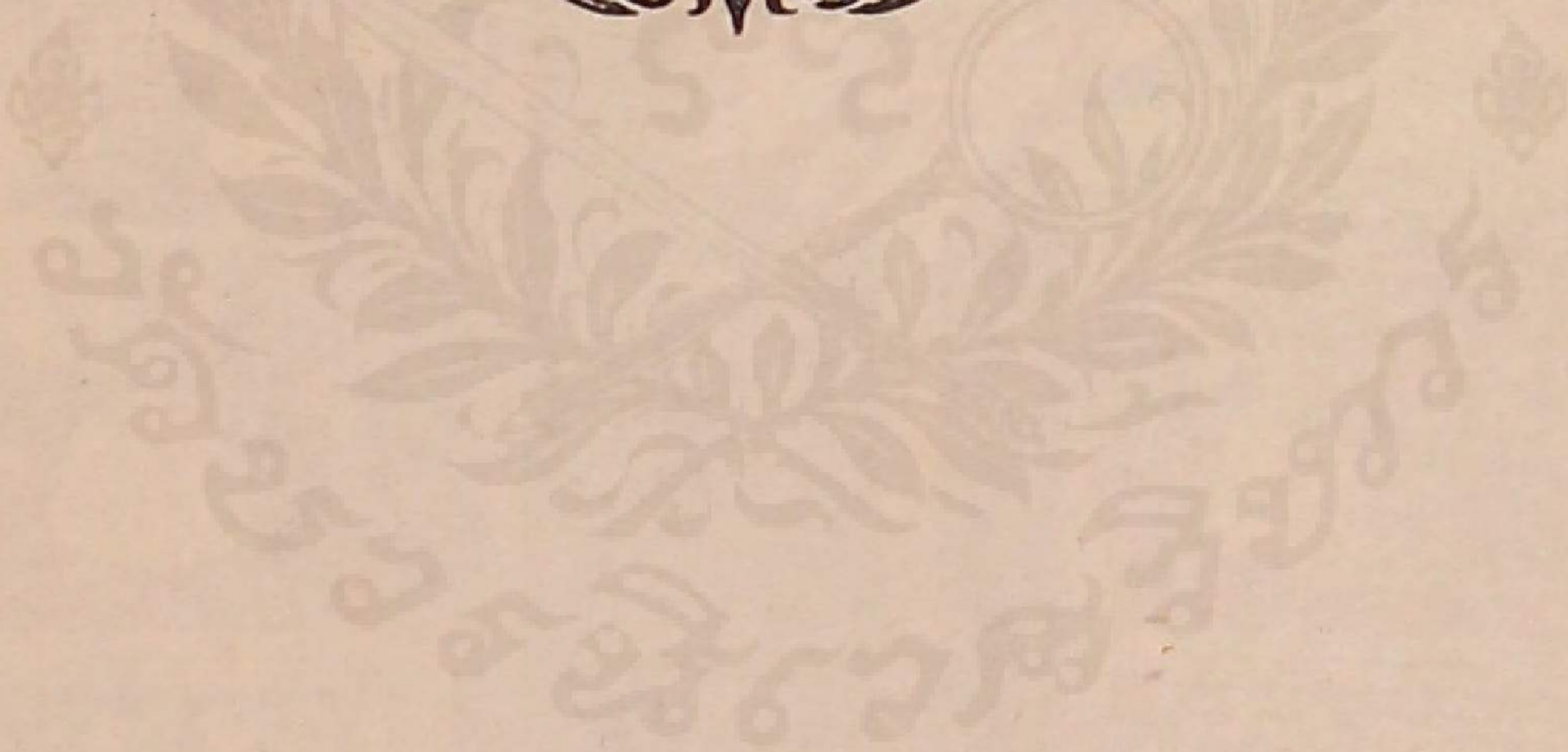
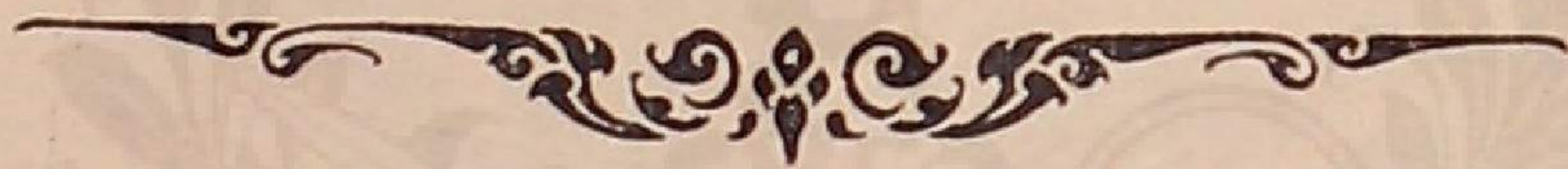
ปัญญา สายาลักษณ์

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

ตำราอนุกรมไทย

พิมพ์ครั้งที่ ๑

มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘

กรมศึกษาธิการ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ๒๖๓ ถนนพระราม ๖ ตพานอรุพงษ์

ชอย ๒ พระนคร

นายรวล รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๔๘๘

ด้วยความเอื้อเฟื้อของ ม.ร.ว. เทวธิดา ป. มาลากุล

เบญจราชกกุธภัณฑ์

คำปรารภ

ของ

นายกรัฐมนตรี

ด้วยข้าพเจ้าได้พิจารณาเห็นว่า เวลานี้โลกได้วิวัฒนาการเจริญก้าวหน้าไปในทุกด้านมากมายหลายอย่าง เมื่อว่าถึงในด้านวิชาการ ข้าพเจ้าเห็นว่าประเทศไทยเรายังล่าหลังต่างประเทศเขาอยู่ไม่ใช่เล็กน้อย ฉะนั้นจึงควรที่จะเร่งรีบทะนุบำรุงส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป เพราะวิชาการเป็นต้นธารให้เกิดความรู้ และความสามารถในอันที่จะประกอบกิจตามหน้าที่ได้ดี ความเจริญงอกงามทั้งทางจิตใจและทางวัตถุ ย่อมเป็นผลสืบเนื่องมาจากวิชาการ วิชาการจึงเป็นมูลฐานสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดความเฉลียวฉลาดสามารถและความเจริญงอกงาม ซึ่งรัฐจะต้องสนับสนุนและส่งเสริมอยู่เป็นนิจ เพราะฉะนั้นประเทศที่เจริญแล้วจึงเอาใจใส่ในการสร้างตำรับตำราให้มากขึ้น เพื่อปลูกฝังผลเมืองของเขาให้เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาการ การทะนุบำรุงประเทศจะมุ่งหน้าทะนุบำรุงแต่ทางวัตถุด้านเดียวโดยไม่แลเหลียวถึงด้านวิชาการและจิตใจย่อมไม่ได้ จำเป็นต้องทำให้ขนานควบคู่กันไปจึงจะสมดุลกัน ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงได้เสนอให้ราชบัณฑิตยสถานจัดทำสารานุกรมขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะเนื่องจากปัจจุบันนี้มีความรู้มากอย่างที่เราจะรู้ ถ้าไม่มีตำรับตำราสำหรับย่นเวลาในการศึกษาเล่าเรียนแล้ว กว่าจะรู้อะไรสักอย่างต้องเสียเวลาค้นหาก ถ้าเรามีหนังสือสารานุกรมอยู่ จะเปิดดูได้ทีเดียวไม่ต้องเสียเวลาค้นหาในหนังสือต่างๆ ด้วยเหตุนี้นานาอารยประเทศ จึงได้ทำหนังสือ

(๖)

สารานุกรมซึ่งบรรจุความรู้แทบทุกสาขาวิชาไว้ เพื่อให้พลเมืองของเขา
ศึกษาค้นคว้าได้ง่ายไม่เสียเวลา

บัดนี้เป็นที่น่ายินดีที่ ราชบัณฑิตยสถาน โดยคณะบรรณาธิการทำ
สารานุกรม ได้จัดทำสารานุกรมคำในอักษร ก. บางคำเสร็จเรียบร้อยแล้ว
และจะได้จัดตีพิมพ์ออกเผยแพร่ อันนับได้ว่าเป็นสารานุกรมเล่มแรกใน
ประเทศไทย ข้าพเจ้าในนามของรัฐบาลขอขอบคุณคณะบรรณาธิการทำ
สารานุกรม ตลอดจนกระทรวงทบวงกรม และท่านผู้ชำนาญศาสตร์
ต่าง ๆ ที่ได้อุตสาหะร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสารานุกรมขึ้น ซึ่งถือได้ว่า
เป็นผู้มีส่วนร่วมกันสร้างสมบัติอันยั่งยืนถาวรและมีค่าให้ไว้แก่ชาติไทย
อันจะเป็นมรดกตกทอดไปยังอนุชนชาวไทยในกาลต่อไป และเป็นเครื่อง
หมายของความก้าวหน้าทางวิชาการ ซึ่งควรจะภูมิใจว่าได้ช่วยกันสร้าง
สิ่งสำคัญอันมีค่าสุดพรรณนาให้แก่ชาติ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย
จงคุ้มครองปกปักรักษาให้ท่านที่ปรึกษา คณะบรรณาธิการ เลขานุการ
ตลอดจนผู้ชำนาญศาสตร์ต่าง ๆ ที่ได้มีส่วนในการทำสารานุกรมนี้ จง
บุญมนั่ขวัญยืนเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย เพื่อได้ช่วยกันสร้างตำราให้เป็น
มรดกแก่ชาติสืบไป.

จอมพล ป. หิบุตร ๑๖.

(ป. ทิบูลสงคราม)

นายกรัฐมนตรี

ทำเนียบรัฐบาล

๑๐ ธันวาคม ๒๔๕๗

คณะบรรณาธิการได้เริ่มประชุมกันเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๕๗ ได้พิจารณาคัดเลือกคำที่จะเก็บลงในสารานุกรมหมดแล้ว และได้จัดทำคำอธิบายคำในอักษร ก. บางคำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ด้วยความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือของกระทรวงทบวงกรม และผู้ชำนาญศาสตร์นั้นๆ โดยที่หนังสือสารานุกรมที่กำลังจัดทำอยู่นี้ เป็นหนังสือใหญ่ ถ้าจะรอให้ทำจนเสร็จเรียบร้อยแล้วทุกตัวอักษรจึงจัดพิมพ์เกรงว่าจะช้าไป จึงได้ตกลงว่า เมื่อรวบรวมเรื่องได้พอที่จะตีพิมพ์ออกเผยแพร่ได้แล้ว ก็จะได้จัดตีพิมพ์ออกเป็นเล่มๆ ททยอกันไป บัดนี้รวบรวมเรื่องได้พอที่จะจัดตีพิมพ์เป็นเล่มได้แล้ว จึงได้จัดตีพิมพ์ขึ้น ดังที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้ และได้กำหนดไว้ว่าจะตีพิมพ์ออกเผยแพร่ในทำนองน้อยอย่างน้อยสองเดือนต่อเล่ม ในเล่มหนึ่งๆ บรรจุหนังสืออย่างน้อยสองยก

“สารานุกรม” เป็นหนังสือจัดอยู่ในประเภทหนังสือสำหรับค้น เช่นเดียวกับ “พจนานุกรม” วัตถุประสงค์ของการจัดทำหนังสือประเภทนี้ก็คือ ประการแรก จะต้องอธิบายอย่างย่อๆ และเข้าใจง่าย เพื่อให้ผู้อ่านซึ่งแม้จะไม่มีความรู้พิเศษเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ก็สามารถเข้าใจได้ทันที ประการที่สอง โดยมากมักจะจัดระเบียบด้วยการเรียงลำดับตัวอักษร หรือไม่ก็โดยวิธีอื่นใดที่จะทำให้ผู้อ่านค้นหาได้สะดวกและรวดเร็ว ถึงแม้ว่า “สารานุกรม” และ “พจนานุกรม” จะเป็นหนังสืออยู่ในลักษณะเดียวกันก็ดี แต่ก็มีหลักในการจัดทำแตกต่างกัน กล่าวคือ “สารานุกรม” มุ่งไปในทางที่จะอธิบายเรื่องราวของสิ่งต่างๆ และความ

(จ)

คิดของคน ซึ่งบางเล่มก็อธิบายทุก ๆ เรื่องที่สามารถจะอธิบายได้ บาง
เล่มก็อธิบายเฉพาะเรื่องเฉพาะวิชา ส่วน “พจนานุกรม” กล่าวโดย
ทั่วไป เป็นหนังสือที่จัดทำเป็นบัญชีคำตามตัวอักษรบรรดาที่มีใช้อยู่
ในภาษา แล้วอธิบายความหมาย ที่ใช้ และที่มาของคำ บางทีก็บอก
เสียงอ่านด้วย เพราะฉะนั้น ถ้าใครจะทราบความหมายของคำ ตลอด
จนที่ใช้อยู่และที่มาของคำแล้ว ควรจะค้นหาในพจนานุกรม แต่ถ้าใครจะ
ทราบเรื่องราวของสิ่งต่าง ๆ แล้ว ควรจะค้นหาในสารานุกรม

ในปัจจุบันนี้มีความรู้มากอย่างที่จะต้องรู้ การที่จะบำเพ็ญตนให้
เป็นผู้รอบรู้อย่างละเอียดทุก ๆ อย่างในทุก ๆ เรื่องจึงเป็นเรื่องสุดวิสัย
จำเป็นต้องรู้แต่เพียงบางอย่างในทุก ๆ อย่าง ก็อาจจะเป็นการเพียงพอ
สำหรับการดำเนินชีวิตอยู่ เพราะฉะนั้น จึงเป็นที่ยอมรับกันอยู่ทั่วไปว่า
หนังสือสำหรับค้น โดยเฉพาะสารานุกรม เป็นหนังสือที่จำเป็นต้องมี
ไว้สำหรับค้นหรืออ้างอิงเช่นเดียวกับพจนานุกรม

เมื่อพูดถึงหนังสือประเภทสำหรับค้น อาจกล่าวได้ว่าของเรายังมี
น้อยเหลือเกิน ไม่พอหยิบฉวยค้นคว้าได้ทุก ๆ ด้าน เมื่อราชบัณฑิตย-
สถานตีพิมพ์หนังสือพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานออกเผยแพร่
ใหม่ ๆ ได้มีนักศึกษาค้นคว้าบางท่านจะเกณฑ์ให้พจนานุกรมมีข้อความ
ทุกอย่างตามที่ต้องการ อาทิ บางท่านก็จะเกณฑ์ให้เป็นพจนานุกรมภาษา
บาลี ในเมื่อต้องการจะหาศัพท์บาลี บางท่านก็จะเกณฑ์ให้เป็นพจนานุกรม
สันสกฤต ในเมื่อต้องการจะหาศัพท์สันสกฤต บางท่านก็จะเกณฑ์

ให้เป็นสารานุกรม ในเมื่อต้องการจะทราบเรื่องราวบางอย่างในคำบางคำ ให้พิสดารออกไปจากพจนานุกรม ข้อนนี้เป็นเครื่องยืนยันคำกล่าวข้างต้น ทว่า หนังสือประเภทสำหรับคณของเรายังมีน้อยเหลือเกิน เพราะเมื่อนักศึกษาค้นคว้าไม่มีเครื่องมือพอที่จะเกณฑ์ให้เล่มที่มีอยู่ มีทุก ๆ อย่าง ตามที่ต้องการ ซึ่งเป็นเรื่องน่าเห็นใจ

ราชบัณฑิตยสถาน มีหน้าที่อยู่ประการหนึ่งตามพระราชบัญญัติ ราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๔๘๕ คือ "ค้นคว้าและบำรุงสรรพวิชา ให้เป็นคุณประโยชน์แก่ชาติและประชาชน" แต่หน้าที่อันนี้จะสำเร็จ สมบูรณ์ได้ ย่อมตกอยู่แก่เวลาและโอกาส ถึงกระนั้นก็ ราชบัณฑิตยสถานก็จะได้พยายามอย่างเต็มที่ในอันที่จะปฏิบัติการตามหน้าที่ซึ่งระบุไว้ในนี้ด้วยดี

ในการทำ "สารานุกรม" ครังนี้ คณะบรรณาธิการได้ยัดวัตถุประสงค์ และหลักการดังกล่าวแล้วข้างต้นเป็นแนวดำเนินการ แต่ก็มีข้อบกพร่องได้ ซึ่งเป็นธรรมดาของงานใหญ่และครั้งแรก ถึงกระนั้นก็ คณะบรรณาธิการก็ได้พยายามที่สุดที่จะให้สมบูรณ์เท่าที่สติปัญญาและความสามารถมีอยู่

คณะบรรณาธิการได้ตกลงกันว่า ในขั้นแรกนี้จะจัดทำเป็นอย่าง ขนาดเล็ก บรรจุคำตามที่คณะบรรณาธิการเห็นสมควรเลือกเป็นคำตั้ง มี ข้อความอธิบายย่อบ้างพิสดารบ้าง ตามสมควรแก่เรื่องในคำนั้น ๆ เพื่อ เป็นการวางรากฐานไว้คราวหนึ่งก่อน ต่อไปอาจขยายเป็นขนาดใหญ่และ ให้พิสดารยิ่งขึ้น ส่วนเรื่องที่จะนำมาอธิบายนั้น อยู่ในขอบเขตหัวข้อ ต่อไปนี้ :-

(ช)

๑. บุคคลสำคัญ
๒. เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และความเคลื่อนไหวของโลก
๓. ประเทศ ภูมิภาค นคร เมือง ฯลฯ
๔. เรื่องเกี่ยวกับดาราศาสตร์
๕. เชื้อชาติของมนุษย์
๖. นิยายโบราณ
๗. ศาสนา
๘. ปรัชญา
๙. ลัทธินิกายต่าง ๆ
๑๐. หนังสือสำคัญของโลก
๑๑. ตำนานและนิทานต่าง ๆ
๑๒. ตัวสำคัญที่มีอยู่ในเรื่องวรรณคดี
๑๓. สังคมและการเมือง
๑๔. ครอบครัวที่สำคัญ
๑๕. สถาบันต่าง ๆ (สิ่งที่ตั้งขึ้นเป็นชนบประเพณี หรือ เป็นสถานที่
เกี่ยวกับการปกครอง วิทยาการ สังคม เป็นต้น)
๑๖. วันหยุดงานและพิธีต่าง ๆ
๑๗. วิทยาศาสตร์ ศิลปกรรม และวัฒนธรรม (วรรณคดี ศิลปกรรม)
๑๘. เศรษฐกิจ

(๗)

อนึ่ง โดยที่สารานุกรมเป็นหนังสือที่บรรจุวิชาความรู้หลายสาขา
วิชา เพื่อให้จะให้คำอธิบายถูกต้องสมบูรณ์ คำใดเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาใด
ก็ได้อธิบายให้ผู้ชำนาญในสาขาวิชานั้นอธิบายคำนั้นให้ และเพื่อเป็นเกียรติ
แก่ผู้เขียนได้ลงอักษรย่อชื่อผู้เขียนไว้ท้ายเรื่องนั้น ๆ ด้วย

ในที่สุคนี ราชบัณฑิตยสถานและคณะบรรณาธิการทำสารานุกรม
ขอขอบคุณกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญศาสตร์
ต่าง ๆ ที่ยินดีสนับสนุน และให้ความอุปการะแก่งานทำสารานุกรมครั้ง
ซึ่งบางท่านก็ให้กำลังใจในการจัดทำ บางท่านก็ให้ความเอื้อเฟื้อช่วย
เหลือเป็นอย่างดี เมื่อคณะบรรณาธิการขอเรื่อง ทงนยอมเป็นทางเกอูกูล
ให้สารานุกรมสำเร็จเรียบร้อยสมกับที่เป็นตำรารวบรวมความรู้ต่างๆ ประ
กอบด้วยหลักฐานอันแท้จริง.

พร.ยา อุนมานราชธน

(พระยาอุนมานราชธน)

ประธานคณะบรรณาธิการทำสารานุกรม

ราชบัณฑิตยสถาน

๑๐ ธันวาคม ๒๔๕๗

คำชี้แจง

๑. การเรียงลำดับคำในสารานุกรมนี้ได้ใช้หลักการเรียงตามหนังสือพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๕๓

๒. การเขียนทับศัพท์คำอักษรโรมันและเขียนชอทวีป ประเทศเมืองหลวง มหาสมุทร ทะเล และเกาะ ถ้อยคำหลักประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องบัญญัติศัพท์ ฉบับที่ ๑ ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๘๕ ยกเว้นคำบางคำที่เคยใช้กันมาจนชินแล้ว ก็คงเขียนตามที่เคยใช้กันมา เช่น ตั๋ว เมื่อถอดเป็นอักษรไทย เท่าที่เคยใช้กันมา เป็น จ. ก็ได้ เป็น ย. ก็มี ในสารานุกรมนี้จะยึดหลักตามที่เคยใช้มาแล้วแต่โบราณหรือในกรณีเป็นที่สงสัย ก็จะเก็บไว้ทั้งสองแห่ง คือทั้งที่อักษร จ. และ ย. เพื่อสะดวกแก่ผู้ค้น

๓. ชอคนและชอเมืองในต่างประเทศ ถ้าเคยเรียกขานกันมาจนเป็นที่รู้จักแพร่หลาย จะคงเรียกอย่างเดิม เช่น “กวางตุ้ง” ไม่เรียกว่า “แคนตอน” แต่เพื่อประโยชน์แก่ชาวต่างประเทศจะวงเล็บภาษาอังกฤษไว้ด้วยว่า “(Canton)”

๔. ชอคนและชอเมืองหรือประเทศเป็นต้น ซึ่งเป็นของชาติใด ถ้าทราบได้ว่าชาตินั้นออกเสียงอย่างไร ก็จะนำเสียงนั้นมาเขียนเป็นคำตงไว้ด้วย

๕. ศักราชใช้พุทธศักราชเป็นหลัก

๖. มาตรฐาน ตัว วัด ใช้มาตราเมตริกเป็นหลัก

(ญ)

๓. คำที่เป็นชื่อย่อของสิ่งบางอย่างจะไม่แยกเก็บที่คานัน ๆ เช่น คำ “ข้างกระดาน” หรือ “ต่อ” ซึ่งเป็นชื่อย่อบอกประเภทของเรือ ไม่แยกเก็บที่คานัน ๆ แต่จะไปรวมอธิบายที่คำ “เรือ” เว้นแต่คำใดที่อยู่ในความสนใจเป็นพิเศษ และแยกออกอธิบายแล้วจะมีเรื่องอธิบายได้มาก จึงจะแยกออกมาเก็บอธิบายต่างหากจากคำที่เป็นชอรรวม

๔. คำที่ใช้เป็นคำนำหน้าคำอื่น เช่น “พระ” มีมากด้วยกัน ถ้าจะเก็บที่คำพระทั้งหมด ก็จะเป็นบัญชีเป็นแถวไปตั้งหลายหน้า เมื่อเป็นเช่นนั้น คำใดที่พอจะแยกออกได้ เช่น พระศรีรัตนศาสดาราม พระสูตร ก็จะเก็บที่ รัตนศาสดาราม และสูตร ถ้าค้นหาที่คำ “พระ” ไม่พบ ก็ขอให้ค้นหาที่คำซึ่งเป็นชื่อของสิ่งนั้น ๆ โดยตรง.

บัญชีรายพระนามและนามคณะบรรณาธิการ

ที่ปรึกษา

พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์
พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

ประธาน

พระยาอนุমানราชชน

คณะบรรณาธิการ

พระราชธรรมนิเทศ

นายรอง ศยามานนท์

นายพันตำรวจเอก หม่อมหลวงมานิจ ชุมสาย

เลขานุการ

นายเจริญ อินทรเกษตร

บัญชีผู้เขียนคำอธิบายในเล่มนี้

(อักษรย่อ พิมพ์ด้วยตัวเอน ท้ายเรื่องนั้น ๆ บอกชื่อผู้เขียน)

- ก.พ. นายเกษม บุญศรี ป. ๗; อาจารย์พิเศษในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จ.อ. นายเจริญ อินทรเกษตร ป. ๕; ๓.บ. หัวหน้าสำนักงานฝ่ายวิชาการ
ราชบัณฑิตยสถาน.
- ว.ศ. ศาสตราจารย์ รong ศยามานนท์ M. A. (Cantab), ราชบัณฑิต,
คณบดีคณะอักษรศาสตร์และครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉ.ก. หม่อมเจ้าลักขณากร เกษมสันต์ B. A. (Cantab), ราชบัณฑิต,
นักกสิกรรมพิเศษ กรมกสิกรรม.
- ส.ก. เสฐียรโกเศศ = ศาสตราจารย์ พระยาอนุমানราชชน อ.ค.
(กิตติมศักดิ์, จุฬาฯ), ราชบัณฑิต.
- ส.ว. ศาสตราจารย์ หลวงสมานวนกิจ ประกาศนียบัตรชั้นสูงทาง
วนศาสตร์.
- อ.ภ. อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ยังไม่ได้
ตีพิมพ์เป็นเล่ม กำลังรวบรวมเพื่อตีพิมพ์ต่อไป).
-

สารานุกรมไทย

1

ก

ก อักษรตัวแรกในวรรคต้นของพยัญชนะไทย มีเสียงเกิดจากเอาจุดเพดานอ่อนของปาก เพื่อกกดมทพุ่งขึ้นมาให้ชงกอยู่ ก็เกิดเป็นลักษณะของเสียงก ที่เป็นตัวสะกดในแม่กก ถ้าปด้อยดินทกคเพดานอ่อนให้กดับทเดิมในททนมทคณอยู่ก็จะหลุดไผะออกมา เป็นเสียงระเบิด ในตำราศัพท์ศาสตร์ (Phonetic) จึงเรียกพยัญชนะ ก ว่าพยัญชนะระเบิด (Explosive consonant) ถ้าเป็น ก ตัวสะกดเรียกว่าพยัญชนะออบ (Implosive consonant) เสียง ก ซึ่งเป็นเสียงระเบิดเป็นแต่เสียงดัง (Noise) เท่านั้น ต้องเอาเสียงสระซึ่งเป็นเสียงโฆษะ (Voice) หรือเสียงก้องเข้าผสม

เช่นในภาษาไทยใช้เสียงสระ ออ เข้าช่วยจึงออกเสียงว่า กอ ได้ แต่เมื่อเขียนเป็นพยัญชนะ ก เวลาวอกเสียงย่อมมีเสียง ออ อยู่ในตัวเสมอไป ในพยัญชนะตัวอื่นก็เป็นทำนองเดียวกัน ถ้าไม่เอาเสียงสระ ออ เข้าช่วยก็ออกเสียงเป็น ก ไม่ได้ ในตำราศัพท์ศาสตร์เรียก ก ว่าเป็นพยัญชนะในพวกเกิดแต่เพดานอ่อน (Velar consonant) ในสันสกฤตและบาลีเรียกว่า พยัญชนะเกิดแต่ คอ (กัณฐูชะ) และเป็นเสียงอโฆษะ (Unvoice) ดิถิต (Unaspirate) คือเป็นเสียงไม่ก้องเบา เสียงพยัญชนะที่เปล่งออก ถ้าคณทนมผ่านช่องดูกกระเดือก (glottis) ออกมา เอนเนอ

ที่อยู่ช่องข้างของปากช่องดุกกระเดือก (Vocal chord) ไม่มีอาการดันสระบังคับเป็นเสียงอโฆษะ ถ้ามีอาการดันสระบังคับเป็นเสียงโฆษะ เช่น ก เป็นเสียงอโฆษะ ถ้าให้ ก เป็นเสียงโฆษะก็จะเกิดเป็นเสียง ฌ ในภาษาอังกฤษและในภาษาบาลีและสันสกฤต เสียง ฌ ไม่มีในระบบเสียง (Phonetic system) ของภาษาไทย เราจึงถ่ายเสียง ฌ ออกมาเป็นเสียง ค โดยอนุโตมเท่านั้น คำว่า คีต คือเสียงพยัญชนะซึ่งไม่มีเสียง ห หรือ ฮ ผสมอยู่ด้วย ถ้ามีผสมอยู่ด้วยก็เรียกว่า ฌิต หรือเสียงหนัก (Aspirate) เช่นพยัญชนะวรรค ก กัมพยัญชนะที่เป็นเสียงหนัก คือ ข (Aspirate—hard) และ ค (Aspirate—soft). อ.ก.

กก ๑. พืชไม่มีหลายชนิด ๕ ชนิดในทชนและมชนอยู่ทั่วไป เช่นในนาและที่ทุ่งนาท่วมแฉะ อยู่ในจำพวก Cyperus ถ้าคนกดมหรือสามเหลี่ยม ถาชนในทชนากกดมจะยาว และใช้ทำเสื่อได้

ถาชนในทชนาคคนจะสั้น พนคินทมคชน กกชนแแต่ดงว่า คินนหมคความเปรี้ยว (กรต). อ.ก.

๒. แม่น้ำ ยอดน้ำมาจาก อ. ฝ่าย จ. เชียงใหม่ ยาวประมาณ ๑๒๐ กม. ไหลผ่าน อ. เมืองเชียงราย และ อ. แม่จัน ไปออกแม่น้ำโขงที่ไคทำกิงเชียงแแต่ น อ. แม่จัน มีเรือโดยสารเดินถึงที่ว่าการ อ. เชียงของ จ. เชียงราย มีสะพานเหล็กข้ามแม่น้ำกกที่ควงหวัด เชียงรายยาวประมาณ ๒๐ ม.; อ.ก.

กกขนาก—ท้าว ชื่อพระยายักษ์ในนิยายชาวบ้าน (Folk-tale) ของจังหวัดดพบุรี ท้าวกกขนากถูกลูกศรทำด้วยศนกกของพระราม บักรังอกไวทเขาพระจันทร์ หรือเขานางประจันต์ในจังหวัดดพบุรี ศรกกนจะคตายความแน่นทุก ๆ ระยะด้ามปี ถ้าหลุดออกเมื่อใดท้าวกกขนากก็จะกดบพนชนมา และกินคนหมดเมือง เหตุนี้ไคแก้วซึ่งเฝ้าประจำอยู่จะชนชนเป็นสัญญาณหนุมาณก็จะเหาะมาคอกศร กกให้กดบ

แน่นอย่างเดิม ขณะตอกจะเกิดเป็น
 ประกายไฟกระเด็นไปไหม้เมืองดพบุรี
 ราษฎรแต่ก่อนจึงถอกกันว่าเกิดไฟไหม้
 เมืองดพบุรีทุก ๆ ระยะเวลาบ้อย่างน้อย
 กครึ่งหนึ่ง ท้าวกนกขนาทมีลูกสาวชื่อ
 นางประจันต์ มักแปดงตัวเป็นมนุษย์
 มาชอนาต์มด้ายชูไปรดเมล็ดตรงที่ครก
 บกอยู่ ก็แก้อาถรรพณ์จนลูกศรออก
 ท้าวกนกขนาทจะกลบเป็นชนมา ถ้าว
 ถิ่นว่าแต่ก่อนไม่มีใครรดน้ำนำน้ำด้าย
 ชูไปดพบุรี เพราะด้วยเรื่องทกดาวน
 ล้วนนางประจันต์วางอยู่ในถ้ำเขาพระ
 จันทร เอาใยบัวมาทอเป็นผ้าดำหรับ
 ถวายพระศรีอารย์ ซึ่งเป็นคู่มนของ
 นาง (อย่างนางคาราหรือนางคู้บารมี
 ของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ใน
 ตถธัมมหายาน เทียบนางศักดิ์ของพระผู้
 เป็นเจ้าในตถธัมมค้ำนาฮินดู) บางทีได้
 ว่า นางประจันต์ทอผ้าด้วยใยบัวไว้ให้
 ท้าวกนกขนาทเมื่อพันห้าปีแล้ว เรื่องท้าว
 กนกขนาทมีเคามาจากเรื่องรามเกียรติ
 ตอนพระรามเดินดงครั้งที่สอง (ดู

อนุราช). ส.ก.
 ก๊กมินต๋ง พรรคการเมืองในประเทศ
 จีน มีประวัติสืบเนื่องมาจากด่มาคม
 ตุงเมงหวย (Tung meng hui) ซึ่ง
 ดร. ชุนยัตเซ็น ตง ขณะขณะทพานกอยู่
 ในประเทศญี่ปุ่น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔
 ด่มาคมตุงเมงหวย มีวัตถุประสงค์ที่จะ
 ร่วมมือกับด่มาคมดบอื่นๆ ของจีน เพื่อ
 ก่อการปฏิวัติล้มราชวงศ์แมนจู หรือ
 ไต้เซ็ง และทำการนี้ได้ผล เป็นกำลัง
 สำคัญในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการ
 ปกครองบังคับพระเจ้าซวหนง หรือ ปูย
 กษัตริย์ราชวงศ์แมนจูองค์สุดท้ายให้
 ล้ดระชาล้ดมบค้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ จีนก็
 กลายเป็นสาธารณรัฐ ตงแต่บัดนั้นเป็น
 ต้นมา ระหว่างนั้น ดร. ชุนยัตเซ็นได้
 ตงพรรคก๊กมินต๋ง หรือ เกกเหม็ง และ
 มีด่มาชิกด่มาคมตุงเมงหวยด่มาครเข้า
 ร่วมอยู่ในพรรคใหม่หนด้วย ด่มาคม
 ตุงเมงหวยก็เลิกไป ดร. ชุนยัตเซ็นได้
 รวบเดออกตงเป็นประธานาธิบดีชั่วคราว
 ตามมติของรัฐบาลแห่งประชาชาติจีน

แต่โดยเหตุที่ว่า การปกครองระบอบ
 สาธารณรัฐจะต้องเป็นแบบไม่ล้มลุก
 คดุกคดาน ดร. ซุนยัตเซ็นยอมลด
 ตำแหน่งประธานาธิบดีให้แก่นวนซู่ไช
 ซงตงรัฐบาลทกรุงปักกิ่ง ครั้นต่อมา
 ปรากฏว่า คณะรัฐบาลทกรุงปักกิ่ง
 ไม่ปกครองตามระบอบสาธารณรัฐ
 อย่างแท้จริง ดร. ซุนยัตเซ็น ก็นำ
 พรรคก๊กมินตั๋งทำการกบฏ เมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๕๖ และ พ.ศ. ๒๔๖๐ เพื่อตั้งรัฐ-
 ชาติอิสระของตน การกบฏครั้งหลัง
 ประสบผลสำเร็จ ดร. ซุนยัตเซ็นได้เป็น
 หัวหน้าคณะรัฐบาลก๊กมินตั๋งที่เมือง
 กวางตุ้ง แต่ครองอำนาจอยู่ไม่ถึงปี
 ถูกขับไล่โดยศัตรูการเมืองของเขา ใน
 พ.ศ. ๒๔๖๓ เขากลับไปเมืองกวางตุ้ง
 ได้โดยอาศัยความช่วยเหลือของกอง-
 ทพิบก และได้รับเลือกตั้งเป็นประธานา-
 ธิบดีของรัฐบาลจีนใต้ ซึ่งพรรคก๊กมิน-
 ตุงได้ตั้งขึ้น

ดร. ซุนยัตเซ็น ประกาศหักล้าง
 ประการ หรือ ซามินจู๋ ซึ่งได้เกิดทช

ชาตินิยม ระบอบประชาธิปไตย และ
 ความเป็นธรรมทางสังคม เป็นนโยบาย
 สร้างประเทศจีนให้รุ่งเรือง รัฐบาล
 ก๊กมินตั๋งรับเอาหลักสามประการมา
 เป็นนโยบายของตนที่จะปฏิบัติต่อไป
 ด้วยเหตุนี้พรรคก๊กมินตั๋งจึงได้ชื่อว่า
 พรรคชาตินิยม

ในขั้นแรก รัฐบาลก๊กมินตั๋งพยายาม
 รวมจีนให้เป็นปึกแผ่นด้วยสันติวิธี
 ดร. ซุนยัตเซ็น เดินทางไปกรุงปักกิ่ง
 เพื่อเจรจาเกลี้ยกล่อมรัฐบาลของจอม-
 พตจางไซเหดิน ให้ร่วมมือในการนี้ แต่
 ต้องบ่วยถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็งเมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๖๘ การเจรจาดังกล่าว รัฐบาล
 ก๊กมินตั๋งจึงตกลงใช้กำลังทหาร
 ปราบปรามซุนคังตามมณฑลต่าง ๆ
 และมอบให้นายพลเจียงไคเช็คเป็นแม่-
 ทพิบกกองทัพรุกจากเมืองกวางตุ้งไป
 ทางทิศเหนือ ตักกองทัพของพวกเขา
 แยกฝ่าย แดวยดกรุงปักกิ่งได้เมื่อวันที่
 ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๓ ระหว่างนั้น
 พรรคก๊กมินตั๋งแบ่งแยกออกเป็นพวก

ฝ่ายชายและฝ่ายขวา มีความเห็น
 ขัดแย้งกัน ในการปกครอง พวกฝ่าย
 ขวาประกอบด้วยนักธุรกิจ พ่อค้า และ
 คนชนกต่าง ประสงค์จะสร้างการปก
 ครองระบอบรัฐธรรมนูญ และบำรุง
 เศรษฐกิจของประเทศ พวกฝ่ายซ้าย
 ซึ่งมีนางชุนยัตเซ็นเป็นบุคคลสำคัญอยู่
 ผู้หนึ่งเรียกร้องให้ปรับปรุงการปกครอง
 และสังคม เพื่อประโยชน์ของชนทุกชน
 เช่นมีการแบ่งปันทรัพย์สินและจัด
 สรรที่ดิน ทั้งนี้เพราะนิยมลัทธิคอมมิวนิ
 สต์ซึ่งที่ปรึกษาชาวรัสเซียได้นำมาเผยแพร่
 ณ ขณะนี้ ดร. ชุนยัตเซ็นเป็นประธานา
 ธิบติครั้งสุดท้าย นายพลเจียงไคเช็ค
 นิยมอุทิศคตของพวกฝ่ายขวา และได้
 รับความสนับสนุนจากพวกนั้น จึง
 ปราบพวกฝ่ายซ้าย เด็ดขาดพวกตั้ง
 รัฐบาลที่กรุงนานกิง รัฐบาลก๊กมินตั๋ง
 ที่กรุงนานกิงถือการปราบพวกคอมมิวนิ
 สต์เป็นนโยบายของตนตลอดจนถึง
 พ.ศ. ๒๔๗๘ แม้ว่าญี่ปุ่นรุกรานจีน และ
 แบ่งแยกแมนจูเรียไปตั้งเป็นประเทศ

มาจนทุกที ระหว่างนั้นรัฐบาลก๊กมินตั๋ง
 ก็ไม่เปลี่ยนแปลงนโยบายปราบพวก
 คอมมิวนิสต์ นายพลเจียงไคเช็คตั้ง
 นายพลจางซู่เห็ดยง กำจัดพวกคอมมิวนิ
 สต์ แต่นายพลผู้นั้นไม่ยอมปฏิบัติตาม
 ตามคำสั่ง เพราะฝักใฝ่อยู่กับพวก
 คอมมิวนิสต์ และมีหน้าชาวยังได้จับตัว
 เขาไปขังไว้ระหว่างที่ประชุม ณ เมืองซื่อ
 อี้ พวกคอมมิวนิสต์เรียกร้องให้เขา
 ร่วมมือกันต่อสู้ญี่ปุ่นและเขาก็ยอมทำ
 ความตกลงด้วย นายพลเจียงไคเช็คจึง
 ได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระ

รัฐบาลก๊กมินตั๋ง ร่วมมือกับพวก
 คอมมิวนิสต์จนต่อสู้ญี่ปุ่นตั้งแต่ พ.ศ.
 ๒๔๘๐ จนถึงสงครามโลกครั้งที่ ๒
 เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ครั้นต่อมารัฐบาล
 ก๊กมินตั๋งและพวกคอมมิวนิสต์มีความ
 คิดเห็นขัดแย้งกันอย่างรุนแรงเกี่ยวกับ
 การปกครองจนกลายเป็นศัตรูต่อกัน
 พวกคอมมิวนิสต์เรียกร้องให้รวมจีน
 เป็นสหภาพ มีส่วนในการปกครองของ
 รัฐบาลกลาง และควบคุมมณฑลภาค

เหนือทนต์ได้ แต่รัฐบาลกกมิตั้งไม่
 ยอม ดังครามกตางเมืองกอบตชน
 ระหว่างรัฐบาลกกมิตั้งกับพวกคอม-
 มิวนิสต์ เมื่อต้น พ.ศ. ๒๔๙๑ กองทัพ
 คอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายชนะและขับไล่พวก
 กกมิตั้งออกจากผืนแผ่นดินจีนไปตั้ง
 รัฐบาลอยู่ที่เกาะฟอร์โมซา หรือไต้หวัน
 เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ รัฐบาล
 กกมิตั้งตั้งมั่นอยู่ที่เกาะหนมาจนถึงบัด
 นี้ (พ.ศ. ๒๔๙๗). ร.ศ.

กกุฎภัณฑ์ ตั้งเป็นเครื่องหมายแห่ง
 ความเป็นพระราชบิดา มี ๕ ดัง รวม
 เรียกว่า เบญจราชกกุฎภัณฑ์ ใน
 วรรณคดีต่าง ๆ แห่งพระพุทธศาสดา
 (เช่น อรรถกถาปัญญาสุทนต์ภาค ๓
 อรรถกถาสมันตปาฐาทิกาภาค ๑ มหา-
 วงศ์ ที่ปวงค์ อภิธานปิณฑิกา ดังกิจจ
 ชาดก) กล่าวถึงว่ามี ๑-ฉัตร ๒-
 วาดวิชนี ๓-พระขรรค์ ๔-อุณห์

และ ๕-บาทูกา (ในอรรถกถาสมันต-
 ปาฐาทิกาใช้คำ จามร แทนवादวิชนี
 และโมดร์ตัน แทนอุณห์) ในอรรถ-
 กถาปัญญาสุทนต์ใช้คำ อุปาหน แทนบา-
 ทูกา ในกฎมณเฑียรบาลพม่า ส้มเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำรา-
 ราชานุภาพ ทรงแปลจากภาษาอังกฤษ
 กล่าวว่ามี เครื่องฉัตร มกุฏ พัดหาง-
 จามรี (Yaktail fan) พระขรรค์ และ
 ฉลองพระบาททอง)

เบญจราชกกุฎภัณฑ์ตามที่ปรากฏ
 ข้างไทย กล่าวไม่ตรงกันในดางอย่าง
 คือมี ชารพระกร แทนเครื่องฉัตร ดาง
 แห่งมณฑล เครื่องฉัตร ชารพระกร และ
 พระแสงดาบ เกินไปสองที่ มีพระ
 ด้พรรณบุญเพิ่มเขาอกกมิตั้ง ทงดของ-
 พระบาทเดียวกัน ส่วนवादวิชนีเป็นแต่
 และพัดรวมกันกมิตั้ง ดังที่ตรงหรือแตก
 ต่างกัน มีดังต่อไปนี้:-

(๑) เค็ดฉัตร	—	พระขรรค์- ชัยศรี	มงกุฏ	—	อีกสองสิ่งไม่มีเพราะ ดบหายไป	
(๒) —	แฉ่	พระขรรค์	กรอบหน้า	ฉดอง- พระบาท	ธารพระกร	—
(๓) เค็ดฉัตร	วาดวิชนี	พระขรรค์	พระมหา- พิชัยมงกุฏ	ฉดอง- พระบาท	ธารพระกร	พระแสงดาบ
(๔) เค็ดฉัตร	วาดวิชนี	พระขรรค์	—	—	ธารพระกร	พระแสงดาบ
(๕) เค็ดฉัตร	—	พระขรรค์	พระมหา- มงกุฏ	ฉดอง- พระบาท	—	พระภูษาวิชนี
(๖) เค็ดฉัตร	พิชวาดวิชนี	พระขรรค์	มงกุฏ	ฉดอง- พระบาท	—	—

- (๑) คีตาจารึกหาดกั ๕ เรื่องอภิเชกพระเจ้าเอกไทย พ.ศ. ๑๘๘๐
- (๒) ภาพเบญจกกุฎภัณฑ์ศักดิ์กบนแผ่นไม้รักษาไว้ที่ห้องพิพิธภัณฑ์จังหวัด
สุโขทัย ดูภาพถ่ายในสมุดนำเที่ยวเมืองสุโขทัย นายตรี อมาตยกุล
แต่ง
- (๓) จดหมายเหตุนครราชสีมาภิเชกรัชกาลที่ ๒
- (๔) โคตงเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ ๒
- (๕) บัญจราชาภิเชก
- (๖) ราชาราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ตอนพระร่วงประทานราช-
กกุฎภัณฑ์แก่พระเจ้าฟ้าว

(๗)	—	วาทวิชนี	พระขรรค์	อุณหิส	ผดอง- พระบาท	चारพระกร	—
(๘) เค็ดคณัทร	—	—	พระขรรค์	พระมหา- พิชัยมงกุฏ	—	चारพระกร	พระแสง- อัมฤชาวุธ พระศัพพรรณ- บัฏ พระมหา- สังวาล พระแสง- อัมฤชาวุธ พระศัพพรรณ- บัฏ สังวาล- พระนพแฉะ สังวาล- พราหมณ์ พระมหา- เค็ดคณัทร
(๙) มหานพ- ปฏดเค็ดค- ณัทร	พระแฉะ- จามรี	พระขรรค์	พระมหา- มงกุฏ	—	—	चारพระกร	พระนพแฉะ สังวาล- พราหมณ์ พระมหา- เค็ดคณัทร

(๗) คาถาเขียนไว้ที่บ้านช่องแกดพระอุโบสถวัดบวรนิเวศ — วิทยาคารย์ เด่ม ๖
ตอน ๓๓

(๘) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๕

(๙) จดหมายเหตุเรื่องบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๕ — วารสารคิดปากกรบที่ ๒ เด่ม ๒

(๑๐)	—	वादวิชนี (มี พัดกับแฉับ จามรี)	พระขรรค์- ชัยศรี	พระมหา- พิชัยมงกุฏ	ฉลอง- พระบาท	चारพระกร	—
(๑๑)	—	พระแฉับ- จามรี	พระขรรค์- ชัยศรี	พระมหา- พิชัยมงกุฏ	ฉลอง- พระบาท	चारพระกร และแฉับหาง ข้างเผือก	—

(๑๐) เรื่องพระบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗

(๑๑) เรื่องบรมราชาภิเษก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยดาภพฤทธิยากร ทรงนิพนธ์ - วารสารสยามสมาคม ฉบับภาษาไทย เดิม ๕

ฉัตร ไม่มีใน (๒) (๗) (๑๐) และ (๑๑) “เห็นจะเป็นด้วยเราใช้วิธี ย่นถวายเป็นของใหญ่โต มีปักอยู่แถวเหนือ ภัทรบิฐ จึงเปลี่ยนเป็นचारพระกร แม่ ภาระนนในรัชกาลที่ ๕ จึงโปรดให้เอา ฉัตรพระคชาธารมาย่นถวายเป็นต้น ๕. นนต่อมาจนถึงรัชกาลที่ ๖ จึงได้โปรด ให้ทำฉัตร ๕ ชั้นเดกชนถวายเป็นต้น ๕. พระคชาธารมีเพียง ๗ ชั้น” (ตำนานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี ใน (๘) มีทั้งมหานพปฎลเศวตฉัตรและ พระมหาเศวตฉัตร ตั้งแรกปักอยู่แถว

ฉัตรขาดถวาย ตั้งหลังคงถวายต่อ พระราชหัตถ์ “ปรากฏอยู่ว่า ประเพณี ราชาภิเษกแต่ก่อนนั้น พราหมณ์ต้อง อุ่มองค์พระมหากษัตริย์ชนประทับบน พระที่นั่งภัทรบิฐ พระมหากษัตริย์จะ เสด็จขึ้นเองไม่ได้ มอบถวายด้วยอุม พระองค์ตั้งวางภายใต้ฉัตรอันปักอยู่ เหนือภัทรบิฐนั้น เหตุที่เด็กกรรมเนียม นนเดยกเห็นได้ว่า อนตาแห่งพระเจ้าแผ่นดิน ย่อมเป็นดังที่ชวงชิงกัน หาก ว่าพราหมณ์ซึ่งอุมพระองค์นั้นจะเป็น ใจกับผู้คิดกบฏ ทำประทุษร้ายในเวดา อุมพระองค์ ก็ทำไถ่ถอน จึงกันออก

ระฆังและดวดชัยมงคลคาถาทันพระราช-
อาณาจักร” (เรื่องบรมราชาภิเษกใน
หมายเลข ๑๑)

ฉลองพระบาท คือ “ฉลองพระ-
บาทเชิงอน เป็นราชกกุธภัณฑ์สำคัญ
อันหนึ่งตามแบบอินเดียโบราณ ใน
ทศรชชาติกซึ่งเป็นต้นฉบับโบราณอัน
หนึ่งของนิทานพระรามเล่าว่า เมื่อ
พระภรตไปจึงวอนพระรามในป่า ให้
กลับมาทรงราชย์นั้น พระรามไม่ยอม
กลับ จึงประทานฉลองพระบาท ซึ่ง
พระภรตเชิญมาประดิษฐานไว้แทน
พระองค์พระรามบนราชบัลลังก์ในกรุง
อโยธยา” (เรื่องบรมราชาภิเษกใน
หมายเลข ๑๑) ในบาลีใช้ว่า บาทุกา
และอุปาหน บาทุกาคือเชิงเท้าได้แก่
รองเท้าที่ทำด้วยไม้และหญ้าเป็นต้นมี
ต้น อุปาหนคือรองเท้าไม้มีต้น(วินยมข)
ชาวพระกร “ของเดิมทำด้วยไม้
ชัยพฤกษ์บดทอง หิวและต้นเป็นเหล็ก
คร่ำด้ายทอง ที่สุดต้นเป็นช่อม ดกษณะ
ก็เหมือนกบไม้เท้าพระภิกษุ ทว่าสำหรับ

ใช้ในการชกมหาบังสุกุล เรียกว่า ชาร-
พระกรชัยพฤกษ์ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕
ทรงสร้างชาวพระกรขึ้นใหม่องค์หนึ่ง
ด้วยทองคำ ภายในมีพระแสงเด่น่า
ยอดมีรูปเทวดา จึงเรียกว่า ชารพระ-
กรเทวรูป แต่ที่แท้ดกษณะเป็นพระแสง
ดาบมากกว่าเป็นชาวพระกร ต่อแต่
ใต้ทรงสร้างชนแล้ว ก็เปลี่ยนใช้แทน
ชาวพระกรชัยพฤกษ์.....ครั้นตก
มาถึงรัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ ให้กลับ
เอาชาวพระกรชัยพฤกษ์ออกใช้อีก ยก
เด็กชาวพระกรเทวรูป เพราะพอพระ
ราชหฤทัยในของเก่า ๆ จึงคงใช้ชาว-
พระกรชัยพฤกษ์อยู่ต่อมาจนทุกวันนี้
(ดาบพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา-
นริศฯ) ชาวพระกรนี้ ตรงกับคำว่า
sceptre ในภาษาอังกฤษ ซึ่งถือว่าเป็น
สิ่งหนึ่งซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งความ
เป็นพระราชาธิบดีเช่นเดียวกัน
สิ่งอื่นนอกจากที่กล่าวมาแต่จน
เป็นดังเพิ่ม หรือ แทรกเข้ามาภายหลัง.

ส.ก.

กกุสันโธ พระนามพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง
 ซึ่งเสด็จอุบัติในภทรกตป็นเป็นอนดบต
 ๑ ในจำนวนพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์
 และเป็นอนดบต ๒๕ นับจากพระพุทธ-
 เจาทเสด็จอุบัติในกตปทลวงมาแล้ว
 เป็นพระโอรสของพราหมณอคคทต
 กับนางพราหมณวิสาชาในเขมวคนคร
 พระสรีระสูง ๔๐ ศอก อยู่ครองชราวาล
 ๔,๐๐๐ ปี มีเรือนปราสาท ๓ หลัง
 ดำหรับเป็นที่อยู่ในฤดูทง ๓ มีภริยาชอ
 วิโรจมานา ได้เห็นนิมิตทง ๔ คือ คน
 แก่ คนเจ็บ คนตาย และพระสัมนะ
 ขนรถออกมหาภิเนษกรรมณ บ้าเพญ
 ความเพียร ๘ เดือนได้ตรัสรู้เป็นพระ-
 พุทธเจาทกายโตไมชก ทรงเสด็จพระ-
 ชรรวมจักร ณ มฤคทายวัน มีพระวิชร-
 เถร กับพระสัณยชวเถร เป็นพระอัคร-
 ส้าวก พระพุทธชชเถร เป็นพุทธอุปัฏ-
 ฐาก พระสัมาเถร กับพระจัมปนามาเถร
 เป็นอัครส้าวกา อัจจุศ กับสัมานะ
 เป็นอุปัฏฐากอุบาธก นางนันทา กับ
 นางสุนันทาเป็นอุปัฏฐากายิกาอุบาธิกา

พระรศมีแผ่อกได้ประมาณ ๑๒ โยชน์
 พระชนม์ ๔๐,๐๐๐ ปี เสด็จนิพพานที่
 เขมาราม มหาชนบรจรุพระบรมธาตุไว้
 ในพระสถูปสูงประมาณคาพยุดหนึ่ง
 (พุทธวงศ์). ก.ข.

กง เกาะในความปกครองของประเทศไทย
 กัมพูชา เป็นเกาะใหญ่ อยู่ห่างฝั่ง
 ตะวันออกของอ่าวไทย ห่างจากเขต
 แคนไทยกับกัมพูชาคอริมฝั่งทะเล ใน
 จังหวัดตราดลงไปทางใต้ประมาณ
 ๒๗ กม. เกาะน้อยใกล้เคียงแผ่นดินใหญ่
 มีลักษณะยาวไปทางเหนือและใต้ มี
 ขนาดกว้างประมาณ ๗ กม. ยาว
 ประมาณ ๒๐ กม. เนื้อที่ประมาณ
 ๑๒๐ ตาราง กม. ภูมิประเทศเป็นภูเขา
 เกือบทงเกาะ และมียอดหลายยอด
 ยอดที่สูงที่สุด ๔๒๐ ม. ตอนเหนือของ
 เกาะอยู่ห่างกับแหลมค้ำทผนแผ่นดิน
 ใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ ม. ระหว่าง
 เกาะกับผนแผ่นดินใหญ่เป็นอ่าว เรียก
 ว่า อ่าวเกาะกง
 เกาะนี้เดิมเป็นของไทย ในรัชกาล

ที่ ๔ โปรดให้เรียกว่า เมืองปัจฉิมศ-
 ครเขต คกบเมืองบางนางรมซึ่งเรียกว่า
 ประจวบคกรชนร เกาะกงไค้เดี่ยให้แก
 ฝรั่งเศสไปพร้อมกบดินแดนเขมร เมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๕๐ เพื่อแตกเปดียนกบจังหวัด
 จันทบุรีและจังหวัดตราด ซึ่งฝรั่งเศส
 ยึดไว้ตงแต่ พ.ศ. ๒๔๓๖.

กก—พระยา ชอกษครยิพระองค์หนึ่ง
 ครองเมืองกาญจนบุรี มีเรื่องปรากฏ
 อยู่ในนิยายชาวบ้านเกยวดวยมุดเหตุ
 ด้ร่างพระปฐมเจดีย์จังหวัดนครปฐม
 ถูกพระยาพานซึ่งเป็นโอรสปลงพระชนม์
 ด้วรรคตในสนามรบ (ดูที่ พาน อิก).

จ.อ.

กกก หรือ โกกก ต้นไม้ขนาด
 กตาง ขนตามบ้ำชายเดน ทางบักษไค้
 แดะจันทบุรี มี ๒ ชนิด กกกกใบใหญ่
Rhizophora mucronata ขนในทเดน
 ด้กคอนนอกฝั่งทะเล กกกกใบเล็ก
R. candelaria ขนในทเดนคอนในฝั่ง
 ไม้ทงต้องชนิดน ไซทำพินแดะเผาถ่าน
 เป็นดินค้ำค้ำคัญ เปด็อกกกกก ไซ

ด้หรับพอกหนึ่งแเดะยอมเครื่องมือไซ
 ในการจับด้ควนาคิด. ส.ว.

กกไกรลาศ อำเภอรน จ. สุโขทัย ตง
 ทว่ากรท ค. กง คมนาคมจากเมืองไป
 อำเภอ ทางบกโดยทางหดวงสายสุโข-
 ทัย—พิษณุโลก แยกที่ กม. ที่ ๒๐.๘๓๐
 มีทางแยกไปอำเภอรยะ ๒.๘๕๐ กม.
 ทางนำไปตามด้แม่წყม ระยะทาง
 ประมาณ ๖๕ กม. ภูมิประเทศตาม
 ด้წყม ตงแต่ทิศเหนือจนถึงทิศใต้
 เป็นทลุ่ม มีบ้ำมาก พดเมือง ๒๐,๖๗๒
 (๒๔๘๐) อ. กกไกรลาศ เดิมชื่อ
 อ บ้านไกร เปดียนเป็น อ. กกไกรลาศ
 เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒. อ.ภ.

กกเต็ก การบุญกุศดซึ่งประกอบตาม
 ด้ททธิพิธิในพระพุทศค้ำดนาแห่งนิกาย
 ญวนแเดะจีน เพื่ออทธิให้แกผู้ตาย
 ตามคคิคำดนาของนิกายทกถาวน ถอ
 ว่าผู้โดยยังมีชีวิตอยู่ทำแต่บุญกุศด เมื่อ
 ตายไปก็จะไปเกิดใหม่อยู่บนสวรรค์
 ถ้าทำบุญบ้างบาปบ้างพอได้เดี่ยกัน
 วิญญานของผู้ตายจะต้องไปสู่ค้ำด

เมืองนรกก่อนในระยะเวลาเจ็ดวันแรกที่ตาย
 ไป ค่ำคืนในเมืองนรกจะดอบส่วน
 เรื่องบาปบุญของผู้นั้น แล้วจึงจะ
 พิพากษาให้ไปเกิดใหม่เป็นคนดีคนชั่ว
 หรือเป็นคนมีคนจน แล้วแต่ผลกรรมที่
 ได้ทำไว้ ถ้าส่วนบาปมีมากกว่าส่วน
 บุญ วิญญาณจะถูกส่งไปส่งที่กระเจก
 บานใหญ่ จะเห็นบาปของตนเมื่อครั้ง
 มีชีวิตปรากฏอยู่ในกระเจกนั้น เมื่อเห็น
 บาปของตนแล้ว ก็ถูกส่งไปชนค้ำด
 ที่สองและถัดไปซึ่งจะพิจารณาตงโทษ
 ทรมาณในนรก ตามควรแก่โทษานุโทษ
 ค่ำคืนในเมืองนรกมีอยู่ด้วยกันสิบค้ำด แต่
 ละค้ำดมีบัณฑิตเป็นใหญ่แห่งค้ำดนั้น บค
 ฑบัณฑิตมีชื่อเป็นภาษาจีน เว้นแต่
 บคค้ำดที่ ๕ มีชื่อว่าเยนโด ยมดอ หรือ
 เจยมหดอ ซึ่งเพี้ยนไปจากคำว่า ยมราช
 (ยมดอ คำเต็มเป็น ยมดอฉี=ยมราชะ)
 วิญญาณที่ล่วงกรรมเพราะทำชั่วถูก
 ทรมาณอยู่ในนรกขุมต่าง ๆ ถ้าคราวใด
 พระโพธิสัตว์ตงจิง (กษัตริย์โพธิสัตว์
 ตูค่าน) เสด็จไปโปรด คราวนั้นบรรดา

สัตว์นรกก็จะพ้นทุกข์ทรมาณได้ชั่วระยะ
 หนึ่ง เมื่อวิญญานรับโทษครบกำหนด
 แล้ว จะถูกปลดปล่อยให้ไปเกิดใหม่
 จะไปเกิดเป็นคนหรือเป็นสัตว์เป็นต
 แมดง ก็แล้วแต่บุญกุศลที่มอยู่ชง
 เป็นเครื่องกำหนดให้ไปเกิด แต่ก่อน
 จะออกจากเมืองนรกไป วิญญาณจะ
 ต้องคมนาชาถวยหนึ่ง เมื่อคมแล้วจะ
 คมความหลังหมด เพราะขณะนั้นค
 เกิดมา จึงจำความในชาติก่อนของตน
 ไม่ได้ ดังคำร่าที่ว่า เมื่อวิญญานจะ
 มาเกิดใหม่ จะถูกผลักให้ตกลงไปใน
 แม่น้ำเมืองนรก น้ำในแม่น้ำนั้น จะทำ
 ให้คมความจำหมด เหตุการณ์ทำพิช
 กงเต็ก คือส่งผลบุญไปเพิ่มให้แก่ผู้ตาย
 ในเมืองนรก เพื่อผ่อนหนักเป็นเบาใน
 ผลของบาปที่ได้ทำไว้ เมื่อผู้ใดตายไป
 ญาติของผู้ตายย่อมทำพิชกงเต็กเป็น
 อย่างทำบุญหน้าคัพทุก ๆ วัน นับแต่วัน
 ตายไปจนครบเจ็ดวันระยะหนึ่ง ค่อน
 ไปทำบุญทุก ๆ เจ็ดวันจนครบเจ็ดครั้ง
 เป็นเวลาได้ ๕๐ วัน ก็พักงานพิชไปทำ

ใหม่เมื่อครบ ๑๐๐ วัน เป็นพิธีใหญ่
 ครั้งสุดท้าย พิธีกงเต็กนเป็นตนแบบทำ
 บุญหน้าศพซึ่งเรียกว่า ทำบุญ ๗ วัน
 ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน อันเป็นประเพณี
 ทมชนเป็นครั้งแรกในกรุงเทพพระมหา
 นคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓ ในงานพระศพ
 สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์

พิธีกงเต็กทำในโรงพิธีซึ่งจัดไว้เป็น
 เฉพาะ ในนันทงโคตบุชาประดิษฐานฉานฉาก
 พระพุทธรูปกตางพิชฌมณฑล ด้องข้าง
 ฉานฉากรูปพระอัครดาวก คือ พระมหา
 กัสสปและพระอานนท์ ดังทกรวมอยู่
 ในโต๊ะเดี่ยวและฉานเดียวกันเป็นอย่าง
 ย่อ ไม่คองตงโต๊ะแยกอีกด้องโต๊ะ ถัด
 ออกมาตง โต๊ะบุชาประดิษฐานรูปพระ
 กษัตริย์ภักโพิชฌศิว เรียกกนเป็น
 ดำมัญไนไทยว่า พระมาตย ด้านหนึ่ง
 อีกด้านหนึ่งตง โต๊ะบุชาประดิษฐานฉาน
 รูปบดศาดในเมืองนรก ถ้าทำในเจ็ดวัน
 แรกกตงฉากรูปบดศาดแรกตงนเป็นตน
 ถัดออกมาตง โต๊ะบุชาประดิษฐานฉาน
 รูปไห่วโถ หรือ อวยโถ เรียกกนเป็น

ด้ามัญไนไทยว่า ทำวมหาชมพู่ แต่ตง
 ให้หันหน้าเข้าด้านใน ตรงข้ามกับโต๊ะ
 บุชาประดิษฐานฉานฉากพระพุทธรูป เพราะ
 ไหว่โถเป็นผู้คอยเฝ้าพิทักษ์พระพุทธร
 ศาดฉาน ไม่ให้ห่มมารหรือภูตผีปีศาจ
 เข้ามารบกวน นอกนจะมีอะไรตงหรือ
 แฉวนเพิ่มเติมอีกกแต่จะทำ เช่น
 แฉวนฉานเมืองนรกไวทงดับฉานเป็นต้น
 หรือเมื่อทำอย่างย่อจะไม่มกก็ได้ไม่
 บังคับ

เมื่อพระสงฆ์เริ่มพิธีกงเต็ก จะอ่าน
 ประกาศชุมนุมเทวดาจากแผ่นกระดาษ
 ที่เขียนไว้ เมื่ออ่านประกาศแล้ว ก็เผา
 กระดาษนั้นพร้อมกรูปมาเทวดาทูตซึ่งทำ
 ด้วยกระดาษ และเผากระดาษเงิน
 กระดาษทอง เสร็จแล้วกทำพิธีกรง
 ประกาศเป็นเครื่องหมายอธิษฐานอัญ
 เชิญพระรัตนตรัยและเทวดา ต่อจาก
 นั้นพระสงฆ์ทำพิธีนวดตประกาศเชิญ
 วิญญาณของผู้ตาย ถัดไปพระสงฆ์จะ
 ถวดพิชฌพรมนาพระพุทธรมนต์ และนำ
 วิญญาณมาทำชมกรวม และฟัง

พระเจริญพระพุทธมนต์ (เป็นทำนอง
 เดียวกับที่เคาะโถงศพ เพื่อให้ผู้ตายฟัง
 พระสวด) ขณะนั้นเจ้าภาพจะโยกวิญญู
 ญาณซึ่งทำด้วยกระดาษเป็นรูปคล้าย
 โคมฉันทมเพื่อองระย้าผูกไว้ที่ปลายไม้ให้
 นอนชนนอนดง เป็นอย่างว่าวิญญูญาณ
 มาแล้ว เสร็จแล้วสวดประกาศเรื่องจะ
 เจริญพระพุทธมนต์ ประกาศนี้เขียนใน
 แผ่นกระดาษ เมื่ออ่านแล้ว เผากระดาษ
 นั้นพร้อมทั้งรูปเทวดาและกระดาษเงิน
 กระดาษทอง ถัดจากนั้นพระสงฆ์เจริญ
 พระพุทธมนต์ แล้วถึงพิธีระฆัง เพื่อ
 ประกาศให้ได้ยินไปทั่วโลกจักรวาล คื
 ระฆังแล้วมีเดินเทียนด้อมรอบ แล้ว
 เจริญพระพุทธมนต์คือไปจนวนรุ่งสว่าง ใน
 ระหว่งมตรีระฆังเป็นระยยะ อนึ่งใน
 ระหว่งสวดจะมีดนตรีบรรเลงประสาน
 เสียงเข้าจังหวะไปด้วย เพราะเสียง
 ดนตรีเป็นเครื่องช่วยยกจิตใจให้ชนผู้
 อารมณความศรัทธาได้เป็นอย่างดี
 รุ่งเช้าทำพิธีเซ่นศพ มีคำประกาศ
 เชิญให้วิญญูญาณมารับเครื่องตั้งเวย

แล้วเผากระดาษที่ประกาศโดยทำนอง
 เดียวกันกับที่กล่าวมาแล้ว ตอนกลาง
 วนัมพิธีถวายเครื่องกระยาหารเป็นพุทธ
 บูชา และเผากระดาษเช่นเดียวกัน แต่
 ในตอนนั้นมีการเผากระดาษเป็นนก
 เทวดา ในตอนหนึ่งของพิธีกงเต็กมีพิธี
 เดินข้ามสะพาน คือทำเป็นสะพานชน
 ในโรงพิธี แล้วมีพระสงฆ์เจ้าภาพ
 เดินข้ามสะพานนี้ ว่าเป็นพิธีประกาศ
 มอบไซ้หน้ ที่มนุษย์ก่อนปฏิสันธิมา
 เป็นมนุษย์ เคยยมทรพยัดมบคของ
 พระองค์ (หม่างกวาง - จะหมายถึง
 ใครก็ไม่ทราบ ยืมอะไรเอาไปดอบไม่
 ได้ความชัด) จึงต้องทำพิธีไซ้หน้ คือ
 ทำพิธีเดินข้ามสะพาน สะพานนี้เป็น
 ทำนองเชื่อมเมืองมนุษย์กับเมืองนรกให้
 ต่อถึงกัน ในการนมเขียนเป็นประกาศ
 เมื่อเดินข้ามสะพาน ถึงรูปนายคตงจึงจะ
 อ่านประกาศ เสร็จแล้วมีการเผา
 กระดาษนายคตง กระดาษประกาศและ
 กระดาษเงินกระดาษทอง นายคตงในท
 หมายถึงนายคตงในเมืองนรก ผู้ใดทำ

บุญเผากระดาษเงินกระดาษทอง กระ-
 ดาษเหล่านี้จะ กลายเป็นตัวเงิน ไปสู่ยัง
 นายคลังในเมืองนรก นายคลังจะเข้า
 บัญชีเก็บไว้ เมื่อเจ้าของตายไปเป็นผี
 ก็อาจเบิกจากธนาคาร เมืองนรกเอาไป
 ใช้ได้ เพราะเมืองนรกมีสภาพไม่ผิด
 แปลกกว่าเมืองมนุษย์ อะไรที่มีในเมือง
 มนุษย์ทั้งคตและชว ในเมืองนรกก็มีเช่น
 เดียวกัน

นอกจากนยมพิธีดอยกระทง และ
 พิธีทงกระจาด พิธีดอยกระทงว่าทำ
 บุญอุทิศไปทางน้ำ มีอันประกาศและ
 เผากระดาษเป็นทำนองเดียวกัน เรื่อง
 ดอยกระทงนทเขตบได้กับเรื่องดอยกระทง
 ของเราในกตางเดือน ๑๑ พิธีปลดอย
 ตายายของเขมรและพิธีส่งตายายของ
 ภาคบักษไต (ดูดอยกระทง) พิธีทง
 กระจาด คือการทำบุญทงทานให้แก่
 คนยากคนจน ว่าเป็นการแผ่กุศลไปถึง
 พวกเปรตอสุรกายที่ได้รับความอดอยาก
 ในพิธีทงกระจาด ย่อมทำเป็นรูปยักษ์
 ด้วยกระดาษขนาดใหญ่ ไต่เรียกกันว่า

พระยายม ว่าเพื่อจะได้ดูแลไม่ให้พวก
 เปรตอสุรกายแย่งกันจนเกินขอบเขต
 ของเปรตวิสัย ชาวจีนแต่จวเรียกรูป
 ยักษ์นั้นว่า ไต่ซ้อเอ๋ย เป็นผดแต่พวกผี
 ไม่ให้แย่งกันกินเครื่องเช่นเดียวผด
 พวกผีกลัวมาก เพราะไต่ซ้อเอ๋ยเคย
 กินผี ไต่ซ้อเอ๋ยมีเรื่องราวกล่าวเป็น
 ประวัตอย่างพิสดารพิสดารไว้มาก (ดูคติ
 ของเพื่อนภาค ๔ ตอน ๑) ทบพเคียร
 ของรูปยักษ์นรูปกระดาษเด็ก ๆ เป็น
 รูปพระกวนอิมเดี่ยบอย ว่าพระกวนอิม
 คอยดูแลไม่ให้ไต่ซ้อเอ๋ยกินผี อนันท์จริง
 ไต่ซ้อเอ๋ยนี้ คงจะเป็นพระกวนอิมแบ่ง
 ภาคลงมาเกิด เพื่อบำราบพวกผีบ้าจ
 เพราะตามคติมหายานม้อยู่ว่า ถ้าเป็น
 ภาคของพระพุทธเจ้าหรือเทพองค์ใด ก็
 มีรูปขององค์นั้นไว้ที่เคียร และทแบ่ง
 ภาคลงมาเป็นยักษ์มารหน้าตาตุร้าย ก็
 เพื่อให้พวกผีหวาดสะตงมีความครัน-
 คร้าม (คติเรื่องทงกระจาดเทียบได้กับ
 พิธีชงเปรตของภาคบักษไต และพิธี
 ทำบุญข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก

ของภาคอีสานได้โดยอนุโตม)

ในการ สวดสังเวชนเป็นประการ
สุดท้ายของพิชกึ่งเตก มีการเผาเครื่อง
กระดาษทำเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ ตลอดจน
จนรูปคนใช้และเรือน รถ เรือ สิ้นแล้ว
แต่จะทำขึ้น เพื่ออุทิศให้แก่มृतายจะได้
เอาไปใช้ในเมื่อมृत ในการเผาหม
เขียนใบประกาศอุทิศด้วย ถ้าเครื่อง
กระดาษทำเป็นรูปคนใช้มृतอยู่ด้วย ก็
ต้องเขียนชื่อคนใช้กำกับไปด้วย จะ
เขียนเป็นชื่อใดก็ได้แต่จะนึกเอา
แต่ระวังอย่าให้ไปพ้องเข้ากับชื่อของ
ใครซึ่งเป็นคนที่ชอบพอกัน เพราะถ้า
ได้ชื่อคนใดไป คนนั้นก็ตายในไม่ช้า
เพราะด้วยอำนาจพิชกึ่งเตกสามารถถอดเอา
วิญญาณของคนนั้นไปได้

เรื่องทำบุญอุทิศส่งไปให้มृतาย
โดยวิธีทำเป็นรูปเครื่องกระดาษเผาไป
ให้มृतายเพื่อให้เห็นจริงเห็นจัง ก็เพื่อ
ประโยชน์ทางจิตใจ พิชทำบุญเพียงพระ
หน้าศพ มีถวายเครื่องสังเคตตลอดจน
หรือก่อนเรือนของมृतายถวายพระสังฆ

และถวายวัด เพื่ออุทิศแก่มृतาย เมื่อ
เทียบกับพิชกึ่งเตกและเผาเครื่องกระดาษ
ส่งไปให้มृतาย ก็มีเหตุเดิมอย่าง
เดียวกัน คงต่างกันแต่วิธีทำเท่านั้น
(ดู ตำรา กึ่งเตกและตำรา กึ่งสี่ของพระ
สังฆมุนีนิภาย ตติยของเพื่อนภาค ๔
ตอน ๑ และ ๒ และเรื่องสังเคตของ
เสฐียรโกเศศ). ส.ก.

กึ่งสี่—ท้าว กษัตริย์แห่งเมืองมฤดาเป็น
ญาติเรียงพี่เรียงน้องกับนางเทวกิมารดา
พระกฤษณ์ โหรทำนายว่า ถ้านางเท
วกิมไอรด์ ไอรด์นั้นจะฆ่าท้าวกึ่งสี่ด้วย
ท้าวกึ่งสี่จึงสั่งให้ฆ่าไอรด์ของนางเทวก
ที่เกิดมาทุกคน เมื่อพดรามไอรด์องค์ที่
๗ เกิด นางเทวกก็ดกอดบพาเอาไปไว้ที่
โคกภู เมื่อพระกฤษณ์ไอรด์องค์ที่ ๘
เกิด นางเทวกก็แฉะรดเทพดามีพาพระ
กฤษณ์หนีไป ท้าวกึ่งสี่มีคำสั่งให้ฆ่า
เด็กชายเป็นอันมาก ต่อมาพระกฤษณ์
ก็สั่งหารท้าวกึ่งสี่ได้ (ดู Dowson,
Dictionary of Hindu Mythology, etc.
และดูบทกฤษณ์ด้วย). ส.ก.

